

TALLINNA ÜLIKOOL

Rahvusvaheliste Sotsiaaluuringute Instituut
Sotsiaalse stratifikatsiooni osakond

Väljaanne nr.1/2010

KÕRGKOOLILÕPETAJA TÖÖTURUL:

majanduse ja tehnikaerialade vilistlaste hinnangud oma tööturuvõimalustele

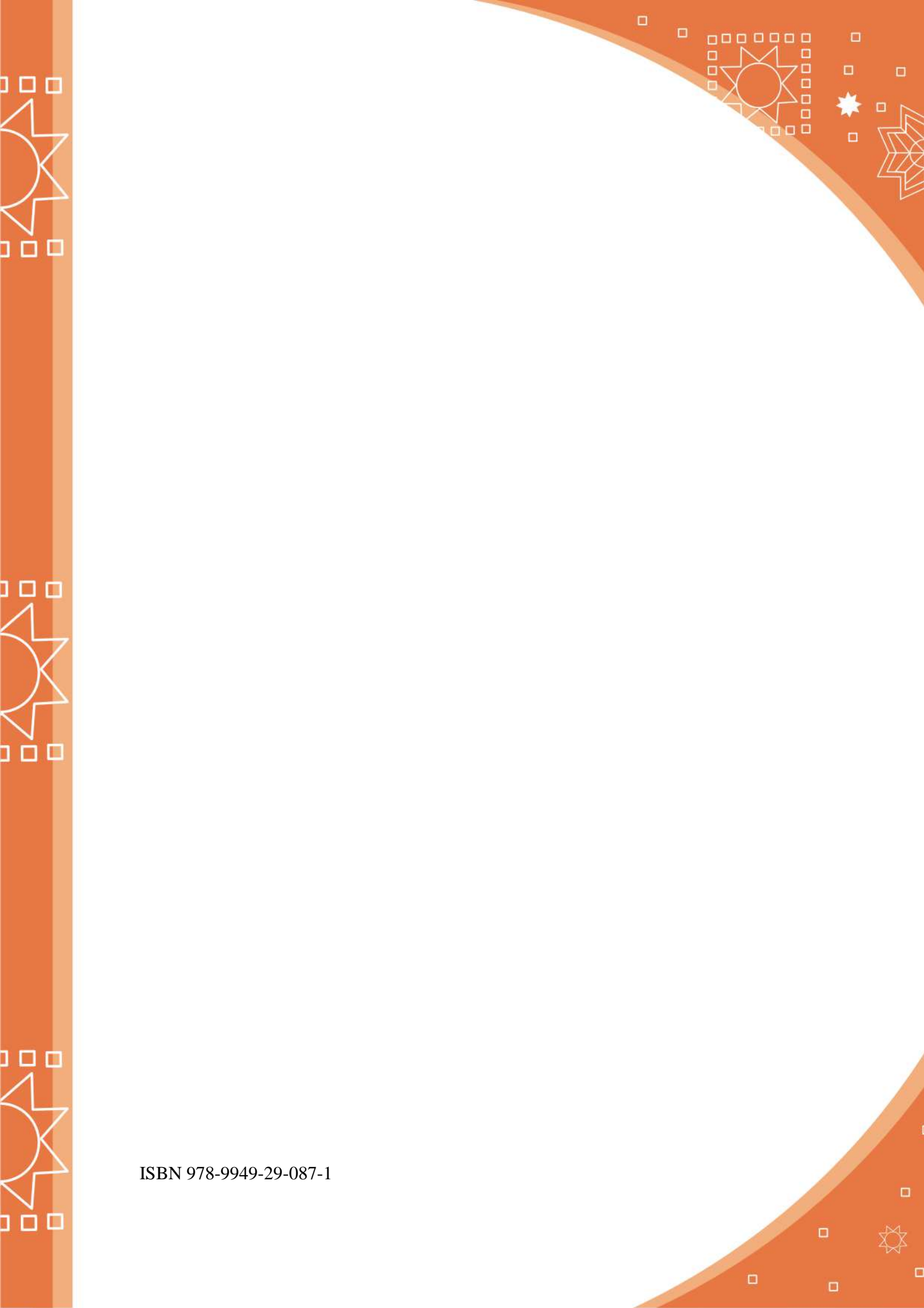
Kaja Oras, Kristel Siilak, Marge Unt

Eesti tuleviku heaks

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

ISBN 978-9949-29-087-1

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	2
1. METOODIKA	8
2. ÕPITAVA ERIALA JA KÕRGKOOLI VALIK.....	12
2.1. MAJANDUSE ÕPPESUUNA LÕPETANUTE ERIALAVALIKUD	13
2.2. TEHNICA ÕPPESUUNA LÕPETANUTE ERIALAVALIKUD.....	15
3. TÖÖTURULE SISENEMINE.....	18
3.1. HARIDUSE JA TEADMISTE OLULISUS TÖÖ SAAMISEL	20
3.1.1. <i>Erinevused majandus- ja tehnikavaldkonna erialade puhul</i>	22
3.2. VARASEMA TÖÖKOGEMUSE JA PRAKTIKA ROLL	24
3.2.1. <i>Hea ja halb õppepraktika</i>	26
3.2.2. <i>Erinevused majandus- ja tehnikavaldkonna erialade puhul</i>	28
3.3. MOTIVATSIOON JA HUVI KUI TÖÖ SAAMIST HÕLBUSTAVAD TEGURID	28
3.4. ISIKSUSEOMADUSTE OLULISUS TÖÖ SAAMISEL.....	29
4. ÜLDISTE JA SPETSIIFILISTE TEADMISTE RAKENDATAVUS TÖÖTURUL	31
4.1. KUST SAADAKSE ÜLDISI JA KUST KITSALT ERIALASEID TEADMISI?.....	31
4.1.1. <i>Kõrgkoolist saadavad teadmised</i>	32
4.1.2. <i>Bakalaureuse- ja magistriõppe erinevused üldiste ja spetsiifiliste teadmiste</i> <i>pakkujana</i>	35
4.1.3. <i>Töökohalt saadavad teadmised ja väljaõpe</i>	37
4.2. ÜLDISTE TEADMISTE KASUTAMINE TÖÖELUS	38
4.2.1. <i>Kus kasutavad üldiseid teadmisi majandusvaldkonna vilistlased?</i>	40
4.2.2. <i>Kus kasutavad üldiseid teadmisi tehnikavaldkonna vilistlased?</i>	42
4.3. KITSALT ERIALASTE TEADMISTE KASUTAMINE TÖÖELUS.....	43
4.4. KÕRGKOOLIST SAADUD HARIDUSE PIISAVUS ERIALASEKS TÖÖKS.....	45
4.5. TEADMISTE KONVERTEERITAVUS TÖÖKOHA VAHETUSE KORRAL.....	48
5. ERIALANE HARIDUS JA TOIMETULEK MAJANDUSLANGUSE TINGIMUSTES.....	51
5.1. MAJANDUSLANGUSE MÕJU	51
5.2. ERIALASE TÖÖ LEIDMISE VÕIMALUSED MAJANDUSLANGUSE TINGIMUSTES	54
6. ERIALA TULEVIKUPERSPEKTIIV	60
7. ETTEVÕTLUSEGA ALUSTAMINE	67
ANALÜÜTILINE KOKKUVÕTE.....	73
LISA 1. INTERVJUU TEEMAD	78
LISA 2. NÕUANDED VILISTLASUURINGU LÄBIVIJATELE	79

SISSEJUHATUS

Bologna deklaratsioon ja sellele järgnenud initsiatiivid on pannud kõrghariduse keskele kohale „teadmiste Euroopa“ saavutamise. Kõrgkoolidelt oodatakse nii õppekavade väljatöötamisel kui ka parendamisel arvestamist tööturul toimuvaga. See omakorda eeldab varasemast tihedamat koostööd nii vilistlaste kui tööandjatega. Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006–2015 seab esimeseks tegevussuunaks kõrghariduse seostamise Eesti ühiskonna vajaduste ja tööturu ootustega. Eesti kõrgharidusstrateegia rakendusplaan aastateks 2008–2010 toob välja, et „uute tehnoloogiate kasutuselevõtt traditsioonilistes majandussektorites ning kogu majanduse ümberorienteerumine kõrg- ja keskkõrgtehnoloogilisele tööstusele ja teenindusele aitab saavutada tootlikkuse kasvu töötaja kohta ning tagada toodete lisandväärtuse suurenemise. Selle eesmärgi saavutamine eeldab kõrgelt haritud inimeste olemasolu kõigis ametites – eriti vajalikud on kõrge kvalifikatsiooniga teadlased ja insenerid, kes suudavad luua ja edasi arendada teadmisi ja tehnoloogiaid ning on pädevad neid loovalt kasutama.“ Eesti kõrgharidusstrateegia konkreetne väljund on riiklik koolitustellimus. Koolitustellimuse kaudu on riigil võimalus soosida teatud erialasid, suurendades seal tasuta õppekohtade arvu.

Käesoleva uuringu eesmärk on välja tuua kõrghariduse väärtus tööturul vilistlaste silmade läbi. On ootuspärane, et omandatud haridustase on tugevalt seotud tööturul saavutatava sotsiaalmajandusliku staatusega (Blossfeld, Buchholz, Bukodi, Kurz 2008). Vähemalt indiviidi tasandil on haridusse investeerimine hea valik, suurendades valikuvõimalusi ja vähendades tööturult väljatõrjumise riski (*ibid.*). Aga miks see nii on? Miks kõrgkoolis käimine ja lõpetamine annab paremad võimalused tööturul toimetulekuks? Kas kõrghariduse tormilise laienemise tingimustes on seosed hariduse ja tööturu vahel erialati erinevad? Uuringu eesmärgiks ei ole kaardistada noorte tööturule siirdumise kiirust ega töö kvaliteeti, vaid KUIDAS toimub Eesti kõrgkoolide vilistlaste kogemuse põhjal koolist tööle siirdumine. Keskendume hariduse väärtusele enne tööturule sisenemist ja töötee alguses. Andmete kogumise meetodiks valisime rühmaintervjuu, mis võimaldab osalejatel väljendada põhjalikult oma suhtumisi ja arvamusi.

Antud meetod võimaldab jälgida, milliseid tähendusi omistavad vilistlased kõrgharidusele ja tööturule lülitumise protsessile. Samas tuleb silmas pidada, et uuringu maht on kvalitatiivse lähenemise mahukuse tõttu iseäranis piiratud. Keskendume majandus- ja tehnikaerialade lõpetanute tööturule lülitumise protsessile.

Miks valisime uurimisobjektiks majandus- ja tehnikaerialade lõpetanud? Esmalt seetõttu, et soovisime saada tagasisidet riiklike koolitustellimuste ja tudengite endi jaoks prioriteetsete erialade kohta. Tehnikaerialad esindavad riigi eelisarendatud tehnika, tootmise ja ehituse õppevaldkondi, kus 2009. aastal õppis kõige rohkem riigieelarvelisi üliõpilasi (22% kõigist riigieelarvelistest). Majanduserialadel õppivad noored esindavad tudengite seas kõige populaarsemaid sotsiaalteaduste, ärenduse ja õiguse valdkondi, kus õpib ligi 40% kõigist tudengitest. Enamus neist maksab oma õpingute eest ise. Antud valdkond on laienenud lähtuvalt turunõudlusest, samas kui riigipoolne toetus on pidevalt langenud. Võrreldes sajandivahetusega tellis riik 2009. aastal sotsiaalteaduste, ärenduse ja õiguse valdkondadest tervelt 1000 üliõpilast vähem (Klooster, 2009). Teiseks, soovisime uurimisobjektiks valida erialad, kus hariduse ja ametikoha struktuuride vastavus oleks erineva ulatusega. Majanduserialadel antav haridus on suunatud laiale ametite rühmale, samuti on väga lai nende töökohtade diapsoon sektoriti, kus majanduse erialade lõpetanud töötavad. Tehnikaerialadel on haridus suunatud kitsamale ametirühmale, samuti on nende võimalused tööturul kitsamad võrreldes majanduserialade lõpetanutega. Kolmandaks lähtusime oma valikus teoreetilisest huvist, soovist välja selgitada, kas tööturule lülitumise mehhanismid on erialati samad või võime siin välja tuua olulisi erinevusi.

Hariduse tähendusele on lähenetud väga mitmeti, meie kasutasime uuringu planeerimisel, läbiviimisel ja tulemuste tõlgendamisel kolme lähenemist: inimkapitali teooria, sõelumisteooria (sh. järjekorrasteooria) ja *credentialism*. Nii Bologna deklaratsioonis kui ka Eesti Vabariigi kõrgharidusstrateegias ja selle rakenduskavas käsitletakse haridust kui midagi, mis annab inimestele teadmisi ja oskusi, mis tõstab nende tootlikkust. Tootlikkuse tõusust võidab ka majandus. Becker (1964) nimetas seda inimkapitali akumulatsiooniks:

haridustaseme tõustes tõuseb inimese tootlikkus ja seeläbi väärtus tööandja silmis. Inimkapitali teoriast lähtuvalt käituvad nii tööandja kui töötaja ratsionaalselt: üks valides hariduse põhjal ja teine haridusse investeerides. Antud teooria nõrkuseks on eeldus, et toimib vaba konkurents ning nii tööle kandideerija kui tööandja omavad täielikku infot. Aga kuidas teada saada, kas hariduse taga on ka reaalsed teadmised ja oskused? Eriti oluline on see küsimus esmakordselt tööturule sisenejate puhul. Inimkapitali teooria üks edasiarendusi on sõelumisteooria, mis käsitleb haridust kui signaali tööandjale. Kuna tööandjal puudub võimalus hinnata töölesoovija reaalseid oskusi, siis usaldatakse haridustunnistusi (Stiglitz 1974). Nii majandusteadlaste kui sotsioloogide poolt paljukasutatud järjekorrasteooria (Thurow 1975) paigutub samuti inimkapitali ja sõelumismudelite vahele. Thurow väidab, et isegi kui koolid ei õpeta tööeluks vajalikke konkreetseid oskusi, tõstab kõrgem haridustase inimese õppimisvõimet. See teeb kõrgema haridustasemega noore väärtuslikumaks tööandjale, kuna väljaõppega seotud kulud peaksid olema madalamad. Kõrghariduse laienemise ja töölevõtu praktikate formaliseerumise käigus on järjest enam kõlapinda leidnud kolmas lähenemine hariduse ja tööturu vahelistele suhetele, nimelt *credentialism*'i teooria (nt. Brown 1995). Selle kohaselt ei taga haridus parema positsiooni mitte paremate teadmiste või oskuste tõttu, vaid seepärast, et kõrgharidusega inimesed kontrollivad juurdepääsu tipppositsioonidele ühiskonnas. Boylan (1993) tõendas oma empiirilises analüüsis, et side haridustaseme ja tootlikkuse vahel on oluliselt nõrgem kui side hariduse ja palgataseme vahel. Berg (1971) oli veel märksa kriitilisem, tuues välja, et tööandjad küll valivad haridustaseme põhjal, kuid sel ei pruugi olla mingit seost inimese tegeliku tootlikkusega. *Credentialismi* põhiväide on, et hariduspaber on see, mis tagab sissepääsu kõrgema staatusega ja/või palgaga ametitesse, mitte reaalsed teadmised. Samas võivad tööandjad korrigeerida oma algseid otsuseid hiljem, töötamise käigus, kui info töötajast on täielikum. Laboree (1997) toob välja, et *credentialism* on seotud kultuuri ja majanduse ajaloo, mis on aluseks ühiskonnas levinud uskumustele. Sellised üldised hoiakud on märksa sügavamalt juurdunud, kui konkreetseid tööle asumise või tööle võtmise otsuseid tehes teadvustatakse.

Milline teooria on kõige lähedasem vilistlaste endi nägemusele kõrghariduse rollist tööturule sisenemisel? Selle välja selgitamiseks keskendusime järgmistele küsimustele: Milles seisneb kõrghariduse väärtus kõrgkoolide vilistlaste arvates? Kuidas toimub tööturule sisenemine? Kas kõrgem haridustase varustab selle omandanu paremate oskuste ja teadmistega ning tõstab ta tootlikkust tööandja jaoks? Või on haridus eelkõige paber, mis tagab osadele juurdepääsu teatud kohtadele, jättes teised, kel pole paberit, ukse taha? Või toimib kõrgharidus signaalina paremast õpivõimest? Samuti on huvipakkuv, kas erialati on tööturule lülitumise mehhanismid samad või leidub olulisi erinevusi.

Raport koosneb metoodika peatükist ja kuuest sisulisest osast. Peale metoodika osa tutvustame teises peatükis teemasse sissejuhatuseks noorte kõrghariduse ja konkreetse eriala valiku motiive. **Kas minnakse õppima konkreetset eriala või lihtsalt kõrgharidust omandama?** Fevre, Rees ja Gorand (1999) on Walesis teatud intervjuude põhjal toonud välja noorte „instrumentaalse *credentialismi*“ kui ühe haridushoiaku. Selle sisuks on, et noored ei väärtusta haridust saadavate oskuste ja teadmiste, vaid eelkõige saadava lõputunnistuse tõttu. „Noored peavad suhteliselt väheoluliseks hariduse sisu ja ei mõtle, et see peaks andma vajalikke oskusi ja teadmisi, mis aitaks tööelus paremini toime tulla. See ei ole ei nende eesmärk ega ka nende mure kõrgkoolis käies.“ (ibid. 128). Kuidas on lood õpimotiividega Eestis? Kolmas blokk keskendub uuringu põhiküsimustele: **Milline on hariduse väärtus tööturul? Kuidas toimub tööturule sisenemine?** Hariduse (ükskõik kas formaalse paberi või sisuliste teadmiste) kõrval on järjest enam toodud välja muude tegurite, nt isiksuseomaduste ja suhtlemisoskuste olulisust tööle saamisel (nt Jackson 2000). Kõrghariduse plahvatusliku laienemise tingimustes on tööandjatel järjest raskem valikut teha vaid hariduse põhjal ja nad vajavad lisakriteeriume. Milliseid tööle saamist mõjutavaid tegureid toovad välja tehnika- ja majanduserialade vilistlased? Kas need kattuvad või on sisulisi erinevusi? Kuna lähtume eeldusest, et kõrgharidus annab noortele lisaks paberile ka sisulisi oskuseid ja teadmisi, siis neljas osa kaardistab, **kuidas vilistlased näevad eri tüüpi oskuste ja teadmiste allikaid, nende piisavust tööturule asumiseks ja rakendusvõimaluste ulatust.** Inimkapitali teooria kohaselt nähakse koolist

saadud teadmisi „üldistena“, st ülekantavate ja kasutatavatena erinevates ametites, samal ajal kui „kitsad“ teadmised omandatakse töökohal. Kust saadakse vilistlaste arvates üldisemaid ja kitsalt erialaseid teadmisi? Siinkohal peame silmas, et viimastel kümnenditel on kõrgharidus oluliselt laienenud, samuti on muutunud kõrghariduse sisu. 1999. aastal otsustasid Euroopa haridusministrid luua Euroopa Liidu ühtse kõrgharidusruumi. Bologna reform, mida sageli kutsutakse lihtsustatult 3+2 süsteemiks, rakendati Eestis väga kiirelt. Praegu on kogu kõrgharidus (va. üksikud erialad, nt arhitektid, arstid) üle läinud uuele õppekorraldusele. 3-aastase bakalaureuseõppe eesmärgiks on anda laiemaid teadmisi konkreetses valdkonnas, ühtlasi peaks tudeng selle haridusega suutma leida koha tööturul. Kõrghariduse teine aste, 2-aastane magistriõpe, tähendab üldjuhul süvendatud õpet antud erialal. Samas on 3+2 süsteemis loodud võimalus, et magistriõppesse tullakse teistelt erialadelt, mis omakorda laiendab kõrghariduse sisulist tähendust. Milline on vilistlaste hinnang 3+2 süsteemile? Kas bakalaureuseõppes saadud teadmised on piisavad erialaseks tööks? Milline on üldiste ja kitsalt erialaste teadmiste tähendus tööelus? Kui neljandas peatükis käsitlesime seda, kuidas hariduse väärtus tööturul sõltub haridussüsteemi pakutavast, siis viies peatükk keskendub küsimusele, kuidas tööturul asetleidvad muutused, eelkõige majanduslangus, mõjutavad hariduse tähendust. Võrreldes kutse- ja keskhariidusega noortega on kõrgkoolide vilistlaste seas töötus küll marginaalsem nähtus, sellegipoolest on huvitav jälgida, **kuidas mõjutavad muutunud majanduslik olukord ja tööjõupakkumine majandus- ja tehnikaerialade vilistlaste võimalusi tööturul**. Kuuendas peatükis peatume vilistlaste **tulevikunägemusel oma erialast**. Seitsmendas peatükis vaatleme vilistlaste põhjendusi, miks ettevõtlusega alustada. Siinkohal ei pööra me niivõrd sellele tähelepanu, kui paljud oleksid/ei oleks nõus ettevõtlusega alustama, vaid pigem, mis on „jah“ või „ei“ taga. **Kuidas põhjendatakse oma soovi tegelda või mitte tegelda ettevõtlusega?** Kas majandus- ja tehnikaerialade vilistlaste „jah-id“ ja „ei-d“ on erinevad, see tähendab, kas nende tõuke- ja tõmbemehhanismid erinevad?

Analüüsisides eelmainitud teemasid, toome välja eelkõige kõrghariduse tüübist (rakendus- või akadeemiline kõrgharidus) ja erialast, aga ka

omandivormist (era, avalik-õiguslik/riiklik) lähtuvad erinevused. Kuna viisime rühmaintervjuusid läbi nii eesti kui vene keeles ja üle Eesti (Tartus, Tallinnas, Viljandis ja Võrus), siis lahkame analüüsis ka rahvuslikke ja regionaalseid eripärasid. Sarnaseid tulemusi antud rühmade lõikes ei ole eraldi välja toodud, mainime ära vaid erinevused.

Raport lõpeb kokkuvõttega. Kuna antud uuringu metoodikat võib otseselt rakendada kõrgkoolides, et saada vilistlastelt tagasisidet konkreetsete õppekavade sisule tööturu perspektiivist, siis on lisades toodud nii uuringu küsimustik kui ka näpunäited rühmaintervjuude organiseerimiseks.

Antud uuring on teostatud projekti "Tööturu väljakutsed kõrgharidusele, Eesti Euroopa Liidu kontekstis" raames. Antud projekti rahastatakse inimressursi arendamise rakenduskava prioriteetse suuna "Teadus- ja arendustegevuse inimressursi arendamine" meetme „Teaduspoliitika ja kõrghariduse kvaliteedi arendamine“ kolmanda taseme õppe kvaliteedi arendamise programmi "Primus" tegevuse 5 „Uuringute ja analüüside läbiviimine (2008-2015)“ elluviimise raames. Uuringu kvaliteedi eest vastutavad ainult raporti autorid. Raportit puudutavad küsimused ja tagasiside on oodatud valkposti aadressile marge.unt@iiss.ee.

1. METOODIKA

Uuringu eesmärgist lähtudes valisime andmekogumise meetodiks fookusgrupi intervjuu, mis võimaldab teemaga sügavuti minna ning laseb erinevatel arvamustel diskussiooni käigus paremini esile tulla. Sooviks oli ühte fookusgruppi kaasata vilistlasi nii majanduse kui tehnika valdkonnast, et arvamuste ja tähenduste sarnasus ning erinevus paremini esile tuleks. Majandusvaldkonna erialade all pidasime silmas majanduse, ärijuhtimise ja turundusega seotud erialasid, tehnikavaldkonna erialade all aga mehhatroonikat, masinaehitust, füüsilist infotehnoloogiat ning erinevaid tehnikaerialasid. Vilistlased ise nimetasid oma erialadena majandusvaldkonnas majandust, majandusteadusi, rahvamajandust, ärintust, ärijuhtimist, ettevõtlust ja ärijuhtimist, ärikorraldust, turundust, majandusarvestust ja finantsjuhtimist. Tehnikavaldkonna vilistlased nimetasid oma erialadena mehhatroonikat, masinaehitust, infotehnoloogiat, tootmis-, soojus-, transpordi ning arvuti- ja süsteemitehnikat.

Fookusgrupi valimi moodustamisel kaardistasime esmalt kõik kõrgkoolid, kus pakutakse õpet majanduse ja tehnika valdkonnas. Eesmärgiks oli valimisse kaasata nii avalik-õiguslikud ülikoolid, suuremad eraülikoolid kui ka era ja riiklikud rakenduskõrgkoolid, kus eelpool nimetatud õppesuundadel õpet pakutakse. Fookusgrupis osalenud vilistlaste valikukriteeriumiks oli, et nad on lõpetanud kõrgkooli viimasel kolmel aastal (ajavahemikus 2007–2009). Kolm aastat valisime seetõttu, et siis ei ole õpingutest veel piisavalt palju aega möödunud, kuid samas on enamikul tekkinud piisav töökogemus, et hinnata õpinguid tööturu perspektiivist.

Fookusgrupi intervjuudes osales kokku 65 vilistlast. Kuna 2 neist olid lõpetanud kooli enne aastat 2007 ja seega ei vastanud valimi nõuetele, siis on uuringus arvestatud 63 vilistlase arvamusel. Valimisse kuulusid vilistlased järgmistest kõrgkoolidest:

Kõrgkool	fookusgrupis osalejaid
Eesti-Ameerika Äriakadeemia	4
Estonian Business School	4
Mainori Kõrgkool	3
Majanduse ja Juhtimise Instituut	2
Tallinna Tehnikakõrgkool	6
Tallinna Tehnikaülikool	22
Tartu Ülikool	20
Võrumaa Kutsehariduskeskus	2
Kokku	63

14 fookusgrupi intervjuud viidi läbi 2009. aasta teisel poolel. Fookusgruppides osales kokku 37 meest ja 26 naist, neist 41 olid majanduse õppevaldkonna vilistlased ning 22 tehnika-aladelt. Kokku viidi läbi 11 eestikeelset ja 3 venekeelset fookusgrupi intervjuud. Eestikeelsetes fookusgruppides osales nii eestlasi, kui ka mitte-eestlasi, venekeelsetes fookusgruppides osalesid ainult mitte-eestlased. 1 fookusgrupi intervjuu viidi läbi Viljandis, 1 Võrus, 3 Tartus ja 13 Tallinnas. 9 fookusgruppi koosnes mõlema õppevaldkonna vilistlastest, 5 fookusgruppi viidi läbi ühe valdkonna esindajatega.

Vilistlasteni jõudmiseks kasutasime erinevaid kanaleid, infot lõpetanute nimekirjade kohta leidsime kõrgkoolide kodulehekülgedelt. Juhul, kui info ei olnud avalikult kodulehel kättesaadav, pöördusime otse kõrgkooli vastava osakonna poole. Vilistlaste nimekirja alusel kontaktide leidmiseks kasutasime internetiallikaid ning õppeosakondadele teadaolevaid kontakte õppimise ajast. Samuti kasutasime vilistlaste leidmisel lumepallimeetodit, kus esimeste kontaktide kaudu leidsime järgmised kontaktid. Mõned vilistlased leidsime fookusgruppi ka isiklike kontaktide kaudu. Vilistlaste fookusgruppi värbamisel arvestasime sellega, et kontakte peaks olema kaks-kolm korda rohkem reaalselt osalenud vilistlaste koguarvust, kuna paljudel juhtudel ei oldud nõus fookusgrupis osalema või polnud see erinevatel põhjustel võimalik. Samuti olid mitmel puhul vilistlaste andmed aegunud. Fookusgruppides osalemine oli anonüümne, kogutud vilistlaste kontaktandmeid ei kasutatud muul moel kui ainult vilistlaste fookusgruppi

värbamiseks. Kõik fookusgrupid lindistati ja seejärel transkribeeriti ning analüüsiti.

Fookusgrupid viidi läbi pool-struktureeritud intervjuudena, iga fookusgruppi juhtis moderaator, lisaks oli iga fookusgrupi juures tehniline abi, kelle kohapeal tehtud märkmed kergendasid hilisemat lindistuse transkribeerimist. Fookusgrupi läbiviimisel järgis moderaator teemasid intervjuu kavas, teemade järjekord võis vastavalt fookusgrupi sujumisele varieeruda, samuti võis kohapeal tekkida uusi küsimusi. Intervjuu kava koosnes järgmistest teemadest (täielik intervjuueerimise kava lisas 1):

- ✓ kõrgkooli ja eriala valiku põhjendus;
- ✓ milliseid teadmisi hindavad tööandjad;
- ✓ kuidas leitakse erialane töö;
- ✓ omandatud eriala väljavaated majanduskriisi olukorras;
- ✓ omandatud eriala tulevikuperspektiiv.

Fookusgrupi moderaatoriteks olid antud projektiga seotud teadlased Tartu Ülikooli haridusteaduskonnast ning Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituudist.

Raportis toodud intervjuukatked on esitatud sõna-sõnalt suulise kõne mahakirjutusena diktofonilt. Parema mõistetavuse huvides on tsitaatidele lisatud vajadusel lisaõnu või selgitusi. Meiepoolsed lisandused on toodud nurksulgudes, et vilistlaste ja uurijate "hää" oleks selgelt eristatav. Iga tsitaadi all on toodud info rääkija lõpetatud kõrgkooli omandivormi (era- või avalik-õiguslik/riiklik), eriala kohta ja omandatud haridustaseme (rakenduskõrgharidus, bakalaureus või magister) kohta. Samuti toome eraldi välja, kui tsiteeritu oli lõpetanud venekeelse õppekava.

Antud uuringu eesmärk oli saada sissevaade vilistlaste nägemusse, kuid kuna mitmed vilistlased olid ise tööandjaiks, siis paratamatult esitavad nad oma vaateid kõrgkoolist tööturule sisenemise kohta ka tööandja perspektiivist lähtudes. Kogu uuringu tulemusi tõlgendasime eelkõige kui vilistlaste nägemust, kuna kõik osalejad on, vaatamata oma hetkepositsioonile tööturul, hiljutised vilistlased.

Intervjuude tulemuste analüüsimisel kaardistati iga teemavaldkonna puhul väljatoodud tähendusmusterid, kasutades tekstitöötlusprogrammi NVivo 8. Selle abil loodi ka raportis kasutatud joonised, mis illustreerivad andmetest väljajoonistuvaid kategooriaid.

2. ÕPITAVA ERIALA JA KÕRGKOOLI VALIK

Eesmärgiks oli teada saada, kuivõrd teadlik oli kõrgkoolide vilistlaste erialavalik. Selgus, et sageli oli kõige määravam otsus jätkata õpinguid kõrgkoolis ja erialavalik oli alles teisese tähtsusega. Erialavaliku puhul võis määravaks osutuda ka see, millisel erialal saadi riigieelarvelisele kohale.

Osade, eelkõige haridustee vahepeal katkestanute jaoks, oli erialavalik teadlik samm, kasvades välja varasemast töökogemusest või huvidest. Teadliku valiku teinud tehnikavaldkonna vilistlased tõid välja huvi tehnika vastu, erialavalikut mõjutasid ka tuttavate soovitusel ning teadmine, et saadava haridusega on lihtne tööd leida. Majanduserialade lõpetanud tõid välja huvi valdkonna vastu, mis sageli oli alguse saanud gümnaasiumis läbitud majandusõppest, ning töökogemusest väljakasvanud vajaduse kõrghariduse järele. Kui tehnikavaldkonna valinud tõid eriala valikut põhjendades välja oma eriala piisavat spetsiifilisust, mis aitab tööd leida, siis majandusvaldkonna vilistlased nägid õppima asudes eelisena laiapõhjalist haridust, mis annab hiljem tööturule sisenemisel rohkem valikuvõimalusi.

Fookusgrupi intervjuusid alustati üldisema küsimusega, miks intervjuueeritavad otsustasid jätkata oma haridusteed kõrgkoolis ja õpitud erialal. Sooviks oli teada saada, kuivõrd teadlikult tehti eriala- ja ka kõrgkooli valik.

2.1. Majanduse õppesuuna lõpetanute erialavalikud

Tulemustest selgus, et mitmel juhul olid avalik-õigusliku kõrgkooli majandusvaldkonna vilistlased oma algteadmised majandusest saanud keskhariduse tasemel, mis tekitas suuremat huvi eriala vastu ning soovi seda kõrghariduse tasemel edasi õppida. Isegi kui majandusvaldkond ei olnud uuritavate puhul esimeseks eelistuseks kõrgkooli sisseastumisel, oli otsust tugevalt mõjutanud varasem majanduse erialaga kokkupuude. Kui esimese eelistusena valitud erialale ei õnnestunud sisse saada, valiti õpingute jätkamiseks majanduse valdkond. Mõnel juhul märgiti, et majandusetunnid keskkoolis mõjutasid edaspidist erialavalikut sedavõrd, et varasemad edasiõppimise plaanid muutusid ning majandusest sai see eriala, mida edasi õppima otsustati minna.

„/.../ ma teadsin, et ma lähen kindlasti kõrgkooli edasi põhikoolis, aga eriala tuli pigem sellest, et koolis oli valikaine majandus, mis nagu seal käies minule hakkas tõsiselt meeldima. Mulle tundus, et see on minu eriala ja siis sellepärast ma läksin ka majandust õppima.”

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
kõrgkooli omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Minul on see loomulik jätk, et ma käisin keskkoolis ka majandussuunitlusega klassis. Siis loomulik jätk, aga mitte selline planeeritud tegelikult, sest ma tahtsin õppida alguses psühholoogiat /.../ ja siis teiseks valikuks panin majandusteaduskonna ja kuna ma ei saanud psühholoogiasse riigieelarvelisele kohale, siis pidin valima teise valiku.”

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
kõrgkooli omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Mina mõtlesin üldse muule erialale minna alguses, aga siis meile tulid kooli majandustunnid 12. klassis ja mulle need nii väga meeldisid, et mõtlesin, et lähen hoopis majandust õppima.”

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Majandusvaldkonna kasuks otsustati ka seepärast, et majandusharidus annab tulevikuks laiemad teadmised. Kuna majandus on lai valdkond, siis märkisid uuritavad, et valisid majanduse eriala, kuna neil oli soov selles valdkonnas töötada, kuid nad ei teadnud kõrgkooli astudes veel täpsemalt, millele

tulevikus spetsialiseeruda soovivad. Seda said nad otsustada õpingute käigus.

“Kuna majandusega kohe alguses ei pea ära valima mingit kitsast eriala, see on nagu hästi lai valdkond ja seal saab jooksvalt vaadata, mida siis edasi teha, siis sellepärast sai majandus valitud.”

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA,
kõrgkooli omandivorm: avalik-õiguslik.**

Eraülikooli ning rakenduskõrgkoolide (nii era kui riiklike) lõpetanud majandusvaldkonna uuritavatel oli erialavalik peamiselt seotud omandatud töökogemusega, millest kasvas välja soov ennast kõrghariduse tasemel täiendada. Mitmed olid juba enne õpinguid loonud oma firma või tegutsesid ettevõtluse valdkonnas. Kõrgkooli mindi õppima, kuna selles nähti võimalust ennast pidevalt erialaselt täiendada. Otsust edasi õppida põhjendati ka sellega, et kuna ettevõtluses töötades või oma firmat juhtides on pidev vajadus täiendkoolituse järele, siis nähti õpingute jätkamises võimalust ennast pikemalt ja põhjalikumalt koolitada. Kõrgkoolis sooviti õppida töökohal omandatud praktilistele kogemustele lisaks teooriat, mis tagaks ka suurema teadmistepagasi.

„Mina võiks öelda seda, et ütleme, et kui olid olemas siis praktilised kogemused, siis saaks sellist teoreetilist poolt juurde.”

Moderaator: “Kas see praktiline kogemus tähendab seda, et Te juba samal alal töötasite varem?”

“Jah, jah /.../ teadmiste pagas oleks siis suurem ja saaks kaasa rääkida rohkem.”

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
kõrgkooli omandivorm: era.**

„Mul oli juba firma ja mul oli juba selline elu ja see tundus väga loogiline, et võtta selline pikem koolituskursus, mitte nagu käia koolitustel mida on tegelikult ettevõtjal kogu aeg vaja teha, vaid võtta siis juba selline teekond ette ja teha läbi. Selles mõttes oli see nagu ma ei valinud nende erialade vahel, lihtsalt teadsin mida vaja oli.”

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
kõrgkooli omandivorm: era.**

Eraülikoolis ja rakenduskõrgkoolides (nii era kui riiklike) nähti võimalust katkenud haridusteed jätkata ja tööalaseks arenguks vajalikke teadmisi omandada. Väljaspool Tallinna ja Tartut asuvate nii era kui riiklike rakenduskõrgkoolide puhul toodi välja nende asukoht kui põhjus, miks antud

kool valiti. Kuna oli esmatähtis, et oleks võimalik õppida ja töötada üheaegselt, siis pidi kõrgkool asuma kodu- ja töökohale võimalikult lähedal.

„Tahtsin edasi areneda tööalaselt kui ka õppida. Nii kaua aega polnud midagi õppinud. Kuna on ka pere ja lapsed, ei oleks võimalik kuskil kaugel käia. [Valitud kõrgkool] pakkus kodulähedast võimalust.”

Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus; kõrgkooli omandivorm: era.

„Sellel ajal töötasin ma firmas. Minul oli väga hea juht /.../ Tema ütles, et oleks vaja õppida /.../ Tema ütles, et kui sa tahad tulla minu kohale, kui ma ära lähen, siis õpi. [Valisin] ,et oleks kodule lähemal.”

Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus; kõrgkooli omandivorm: era; õppekeel: vene.

„Minul oli päevane kaugõpe. Ma töötasin medõena graafikuga “kaks pärast kahte”, seetõttu oli see minu jaoks tähtis. /.../ Veel vaatasin, kus asub, kuidas sõita, et kõik oleks lähedal ja mugav minu jaoks mitme asja suhtes. Seetõttu valisingi [konkreetsel erialal ja kõrgkoolil].”

Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA; kõrgkooli omandivorm: era; õppekeel: vene.

2.2. Tehnika õppesuuna lõpetanute erialavalikud

Tehnikavaldkonnas kõrghariduse tasemel õppinud tegid oma erialavaliku seetõttu, et eriala tundus perspektiivikas ning tulevikus enim võimalusi pakkuv. Eriala perspektiivikus oli ka üks kriteeriume, millest tekkis kindel soov seda eriala õppida.

„Keskkooli lõpus ma juba teadsin seda, et ma tahan minna tehnikat õppima, miks ma mehhatroonika just valisin, oli sellepärast, et paistis kõige suuremalt tulevikku väljavaateid.”

Eriala valdkond: tehnika, eriala: mehhatroonika; omandatud haridustase: BA; kõrgkooli omandivorm: avalik-õiguslik.

„Tol aastal oli massiliselt infot selle kohta, et on suur puudus infotehnoloogide järele ning nad on nõutud Eestis. Ning see mõjus ka minule, nagu saan aru... See oli informatsioon, et tõepoolest oli suur inimeste puudus. Ehk lähtuvalt sellest infost, olid nendele inimestele töökohad garanteeritud, tol hetkel oli nii.”

Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: MA; kõrgkooli omandivorm: avalik-õiguslik, õppekeel: vene.

Juhul kui uuritavad ei olnud nii kindlad oma erialavalikus ning küsisid nõu tuttavatelt, soovitasid tuttavad tehnikavaldkonnas haridusteed jätkata just eriala perspektiivikuse tõttu.

„Enne, kui ma ülikooli läksin, ega ma kindel ei olnud, kuhu minna, tegin selle otsuse täiesti viimasel hetkel. Ma alustasin mehhatroonika õpinguid. See, et ma hakkasin mehhatroonikat õppima, seda tegin suuresti seetõttu, et tuttav soovitas, et mehhatroonikat on kasulik õppida. Nii ma teingi.”

Moderator: “Mis mõttes kasulik?”

“Ma leian tööd selle eriala pealt mingi aja pärast, kui ma kooli lõpetan ära.”

**Eriala valdkond: tehnika, eriala: mehhatroonika;
omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„/.../ lihtsalt minu isa ka ütles, mina tahtsin ka nagu veel ehitusteaduskonda, kuid minu isa ... tema ise on mehhaanik..., ütles, et igast mehhaanikust võib saada ehitaja. Kuid ehitajast ei saa mehhaanikut. Noh, need sõnad jäid mulle meelde, ning edasi – mehhaanikuks.”

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Tehnikavaldkonna rakenduskõrghariduse taseme vilistlastel oli erialavalik üldjuhul teadlikum kui akadeemilise kõrghariduse omandanutel. Märgiti, et oskused olid juba varasema töötamise käigus või hobi korras omandatud. Vaja oli ennast täiendada teoorias, samuti omandada tööturul vajalik kõrgharidust tõendav dokument.

„/.../ ennem nagu olid juba oskused ja sihukesed asjad juba olemas, aga lihtsalt oli vaja seda paberit, et nagu kinnitada veel ja loomulikult saab ka uusi teadmisi, sellega asi ei piirdu, aga jah, enamasti on see paber, mida tahetakse.”

**Eriala valdkond: tehnika, eriala: mehhatroonika;
omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

Tehnikavaldkond oli mõnel juhul uuritavatele juba mitmes eriala, mida rakenduskõrghariduse tasemel õpiti. Uuritavad selgitasid, et läksid uuesti kõrgkooli seepärast, et töökohal paremini hakkama saada või liikuda ühest valdkonnast teise, kus töökohavahetus tõi endaga kaasa nõude vastava eriala kõrghariduse järele.

„/.../ ma läksin ju kooli juba 15 aastat hiljem, et kui esimene haridus oli juba olemas, esimene haridus oli hoopis teiselaadne. Pigem oli just see, et ma tahtsin ka teistest asjadest teada /.../ just tekitas huvi see, et ma teisi materjale juurde õpiksin, et minu enda ampluaa nagu laieneks, et ma

*saaksin näiteks sedasama teha ka metallitööstuses, mitte ainult
puidutööstuses.”*

**Eriala valdkond: tehnika, eriala: mehhatroonika;
omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

*„Peale kesk-eri hariduse saamist jõudsin vahepeal sõjaväes ära käia.
Möödus neli aastat, siis otsustasin, et vahetaks töökoha ja siis oli ka see
nõue, et kõrgharidus peab olema, siis võtsid mind tööle sellise tingimusega,
et ma lõpetan selle kõrgkooli ja lõpetasingi.”*

**Eriala valdkond: tehnika, eriala: mehhatroonika;
omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

Tulemuste põhjal võib öelda, et eraülikooli ja rakenduskõrgkoolide tehnika- ja majandusvaldkonna vilistlaste arvamused sarnanesid erialavaliku tegemisel. Erialavalik oli teadlik ning välja kasvanud eelnevast töökogemusest. Õpingutes nähti ka võimalust erialavahetuseks või katkenud haridustee jätkamiseks. Tulemused varieerusid enim avalik-õiguslike ülikoolide majandus- ja tehnikavaldkonna vilistlaste erialavalikutes, kus majandus- valdkonna lõpetanud nimetasid erialavaliku tegemise põhjusena juhust, varasemat kokkupuudet majandusega keskhariduse tasemel, samuti seda, et eriala annab tulevikuks laiema baasi. Tehnikavaldkonna avalik-õiguslike kõrgkoolide vilistlased nimetasid aga peamiseks põhjuseks eriala perspektiivikust ning paremaid tulevikuväljavaateid tööturul.

3. TÖÖTURULE SISENEMINE

Kõrgkoolide vilistlaste arvates valivad tööandjad endale töötajaid peamiselt nende varasema töökogemuse, hariduse ja/või teadmiste ning motiveerituse alusel. Erinevalt tehnikaerialade vilistlastest töid majanduserialade vilistlased välja ka isiksuseomaduste olulisuse.

Rääkides tööturule sisenemisest majanduslanguse perioodil, toonitati kõige enam varasema töökogemuse olemasolu, mis võimaldab töötajal teistest eristuda. Samuti toodi välja, et suurenenud konkurentsi tingimustes on muutunud kõrgharidust tõendav dokument esmaseks filtriks. Kõrgharidus isenesest küll ei taga töö saamist, kuid selle puudumine, eriti majanduserialade puhul, võib tähendada kandideerija kohest väljakukkumist konkurentsist.

Ühe esmase töökogemuse pakujana nimetati õpinguteaegset õppepraktikat. Praktikat nähti kui noorte spetsialistide tööturule lülitajat. Hea praktika on ettevõtte poolt hoolikalt kavandatud ning piisava ajalise kestusega (vähemalt 2 kuud).

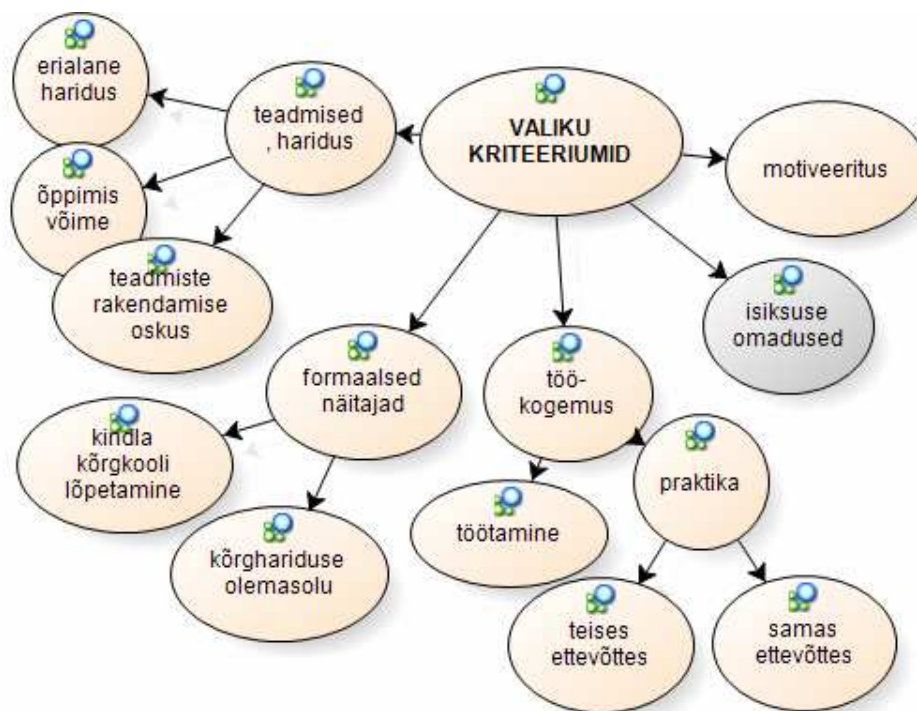
Rühmaintervjudes rääkisid kõrgkoolide vilistlased, kuidas on sujunud nende sisenemine tööturule ning millised on vilistlaste endi arvates need tegurid, mis aitavad tööturule siseneda. Intervjuudes osalejad olid kõrgkooli lõpetanud aastatel 2007–2009. Sel perioodil asendus majanduse kiire kasv majanduslangusega ning tõi ühtlasi kaasa muutused tööturul. Neid muutusi olid vilistlased ise kogenud ning töid intervjuus ka välja. Kinnitati, et kaks aastat tagasi, mil vabu töökohti oli palju, oli töö leidmine märksa lihtsam kui 2009. aasta lõpus.

„Kuigi ma läksin CV-ga, ma kandideerisin sinna, aga noh, aeg oli siis 2 aastat tagasi, oli just see tööjõupuuduse tippaeg, võeti nii-öelda kõik sisse, kes vähegi kandideerisid, noh keegi ei kandideerinudki eriti, ja tööandja ei pööranud üldse tähelepanu tegelikult sellele, millise eriala ma olen lõpetanud, toimus vestlus ja selle põhjal ta siis otsustas, et olen perspektiivikas töötaja, võeti tööle.”

**Eriala valdkond: tehnika, omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

Majanduslanguse ajal ning tööpuuduse tingimustes on tööandjatel võimalus oluliselt suurema hulga kandidaatide seast valida endale sobivaimad töötajad. Ühelt poolt kasvab aasta-aastalt kõrghariduse omandanute koguarv, teisalt aga kandideerib vabadele kohtadele lisaks ka varasemast suurem hulk töö kaotanuid.

Mille alusel siis ikkagi valivad tööandjad oma lemmik töötajaid?

Joonis 1. Mille alusel valivad tööandjad endale töötajaid?¹

Kõrgkoolide vilistlaste arvates valivad tööandjad endale töötajaid peamiselt nende **hariduse ja/või teadmiste, varasema töökogemuse** ning **motiveerituse** alusel (vt joonis 1). Kõige olulisemad on töö leidmisel siiski teadmised ja kogemused.

¹ Roosaga on tähistatud kategooriad, teemad, mida kasutasid oma kogemustest ja arvamustest rääkides nii tehnika- kui majanduserialade lõpetanud. Halliga märgistatud teemad leidsid käsitlemist vaid majanduserialade vilistlaste poolt.

3.1. Hariduse ja teadmiste olulisus töö saamisel

Mitmete ametite puhul on kõrgharidus saanud esmaseks filtriks, mis ei taga küll töö saamist, kuid mille puudumine, eriti majanduserialade puhul, võib välistada esmasest konkursisõelast edasipääsu.

Kui mõnele kohale on väga palju kandideerijaid, siis võib juhtuda, et personalivärbajad pööravad esmajärjekorras tähelepanu **formaalsetele näitajatele**, näiteks kõrghariduse või magistrikraadi olemasolule, alles seejärel tuntakse huvi kandideerija teadmiste, oskuste ja motiveerituse vastu.

„Eriti praegusel ajal, ma arvan, jah, et kui sul tuleb 100 avaldust sisse, siis esimene asi, ma viskan kohe minema need, kellel ei ole kõrgharidust, sest niikuinii mingil 20-l inimesel sealt on kõrgharidus ja kui neil juba on siis, eeldab, et nemad on püüelnud selle poole ja tahavad paremad olla kui teised. Võib-olla tõesti ma heidan kõrvale mõne inimese, kes oleks tohutult hea, aga tal ei ole õnnestunud paberit saada, aga paraku peab valiku tegema.”

Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus; omandivorm: riiklik.

„Inimese teadmistest puhtalt CV baasil ei saa mingit aimu. Pigem ta on nagu indikaator või mingi filter, mille baasil üldse inimest vestlusele kutsuda ja täpsemalt tundma õppida, kas tal on need reaalsed teadmised või mitte. Aga see hulk, CVde hulk juhtidele tuleb lihtsalt meeletus koguses ja kõiki ei saa lõpuni tundma õppida ja siis tuleb esimene filter nagu ära teha ja kui sul on keskharidus või kõrgharidus siis teed selle [valiku] kiirelt ära ja siis edasi.”

Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA; omandivorm: avalik-õiguslik.

Vene õppekeele rühmade vilistlaste sõnul pööratakse erilist tähelepanu hariduse ning magistrikraadi olemasolule just välisfirmades. Nii võib magistrikraad anda eeliseid tööle kandideerimisel.

”Kui see on Eesti firma, siis seal on oluline, kuidas sa tööle hakkad. Ja ei ole oluline sinu staatus, kas sul on bakalaureuse- või magistrinime. On ühtlasi väga hea juhtum – Skype, rahvusvaheline [firma] Eestis. Mul asus üks tuttav seal tööle. Seal on kohe nii: sina oled magister, räägime sinuga. Sina oled bakalaureus, sina oled põhimõtteliselt ootenimekirjas, asud natuke madalamal. Skype on mõttetarkade firma, kes seal tööd on leidnud.”

Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: MA; omandivorm: avalik-õiguslik; õppekeel: vene.

Töö saamisel võib osutada oluliseks teatud **kindla kõrgkooli lõpetamine**. Vilistlased on kogenud, et vahel on juba tööpakkumiskuulutuses märgitud, milliste kõrgkoolide lõpetanud on kandideerima oodatud või vastupidi, milliste koolide diplomi omanikul pole mõtet üritadagi. Vilistlaste arvates on sellisel käitumisel erinevaid põhjusi: ühelt poolt mõjutavad töölevõtja edasisi otsuseid võimalikud varasemad head või halvad kogemused konkreetse kõrgkooli lõpetanutega, teisalt eelistatakse mõnikord töö spetsiifikast lähtuvalt kas rakenduskõrghariduse või siis hoopis akadeemilise kõrghariduse omandanuid.

„Ise nägin CV-keskuses, et mõni firma pakub tööd ja allpool kirjas: need, kes lõpetasid Mainori või Audentese ülikooli, palun mitte helistada. Lihtsalt otse tekstiga. Ülikool on väga oluline.”

Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA; omandivorm: avalik-õiguslik.

„Aga siin võib tegelikult korda minna ka see, milline on tööandja enda kogemus nende koolidega. Kui ta kogemus on see, et TTÜ-st tulevad väga asjalikud ja tublid inimesed ja näiteks mõnest muust koolist on halvem kogemus või kokkupuude, et minu kolleegil või konkurendil on kehv kogemus nende inimestega olnud.”

Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA; omandivorm: avalik-õiguslik.

Kõrgharidusega töötajate eelistamine võib vilistlaste arvates mõnikord olla tingitud ka firmajuhi enda hariduslikust taustast: (akadeemilise) kõrgharidusega tööandjad väärtustavad sarnase kõrgharidusega töötisijaid enam kui teisi.

„Kui kõrgharidusega inimene juhib mingit firmat, siis suhtub ta inimestesse muidugi erinevalt, see tähendab, et tuli [tööotsija] lihtsalt rakenduskõrgkoolist, aga tema vaatab, et tööline tuli. Tuli [tööotsija] kõrgharidusega, juba on teine arvestus, tema peale vaadatakse juba teisiti.”

Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA; omandivorm: avalik-õiguslik; õppekeel: vene.

Vene õppekeelega rühmas kõrghariduse saanud vilistlased toovad välja ka keelteoskuse olulisuse ning seda just välisriikidesse tööle asudes. Suurtes riikides tööd otsides on nende sõnul oluline selle riigi keelt osata.

„Inglise keelt [on vaja osata]. Kuigi saksa keelt ka... Just eile olime loengus ja Saksamaalt pärit mees viis seda läbi, ütles, et niisugustel suurtel maadel nagu Saksamaa, Prantsusmaa, Inglismaa ja Itaalia – et nendel maadel

töötada, on soovitatav osata kohalikku keelt. See on parem, see on palju meeldivam kui lihtsalt inglise keel [keelevaldamine].

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik;
õppekeel: vene.**

3.1.1. Erinevused majandus- ja tehnikavaldkonna erialade puhul

Haridust nimetavad ühe olulisema kriteeriumina, mida tööandjad tööle kandideerijate juures hindavad, nii majandus- kui ka tehnikaalade vilistlased. Majanduserialade puhul tähendab see vilistlaste arvates ennekõike, et tööle võetakse kindla taseme haridusega või erialase haridusega inimene, kuna nii on välja kujunenud firma või asutuse personalipraktikas. Rõhk on siinkohal rohkem haridusel formaalse näitajana ("paber") kui hariduse sisul.

"Selle koha pealt kommenteeriks ka, et riigiametid on üks ja siis on suured mingid rahvusvahelised ettevõtted Eestis. Seal ma arvan, et nad ei saa endale lubada inimesi, kel ei ole kõrgharidust või omandamisel – näiteks pangad, audiitorid, konsultatsioonifirmad."

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Samas märgivad majanduserialade lõpetanud ära formaalsete näitajate varjatud sisulise külje: kõrgharidussüsteemis diplomi või kraadini jõudmine annab tunnistust isiku mõnedest isiksuseomadustest (nagu näiteks sihikindlus ja püsivus) ning õppimisvõimest. Viimane osutub oluliseks, kui töötamiseks vajalikke oskusi on tarvis omandada töökohal. Majandusharidusega inimeste puhul aga tavaliselt just nii ongi. Neile pakuvad tööd väga erinevates valdkondades tegutsevad ettevõtted, mistõttu ei saagi kõrgkool pakkuda täielikku tööks vajalike teadmiste ja oskuste komplekti ning tööleasuja peab olema valmis vajalikku õppima töökohal. Kõrghariduse olemasolu annab vilistlaste arvates tunnistust töötaja õppimisvõimest, viidates tema potentsiaalile uutes oludes hakkama saada.

„Sellega sõelutakse ka nagu välja, et kes omab püsivust ja kõike muud. Et sa oled ikkagi suutnud kõrghariduse omandada, vahet ei ole, mis alal, eks ole. Et ju ikkagi on peas midagi. See on see valiku eeldus."

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Ma mõtlen ka praegu, kui võetakse uus inimene selle koha peale, sest oluline just, et see inimene selle koha peal areneks ja õpiks kiiresti, sest neid

teadmisi, mis sel ametikohal tarvis on, neid teadmisi koolist ei saagi tegelikult.”

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Kuid kui otsid töötajat ning tead, et tal on kõrgem haridus, see tähendab, et ta on võimeline iseseisvalt mõtlema. Just selleks, et minu kohta mõtleks keegi samamoodi, otsustasingi diplomi saada.”

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: era; õppekeel: vene.**

Majandusharidus võimaldab tööle asuda väga erinevatesse valdkondadesse. Samas on ka selgeid erinevusi: osad töökohad ei eelda erialaseid teadmisi, väljaõpe toimub kohapeal. Teine osa töökohti eeldab spetsialiseerumist juba kõrgkoolis. Kitsalt erialaste teadmisteta inimestel on vilistlaste arvates märkimisväärselt raskem mõnedes valdkondades tööd leida.

„Ikka on oluline see, mis eriala ja mis sa teinud oled. Sest mina konkreetselt lõpetasingi finantseriala pealt ja sealt, noh see [töö] oligi rahanduse ja arvestuse eriala poole pealt, oluliselt keerulisem on juristi haridusega inimesel minna seda sama tööd tegema.”

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Tehnikaerialade lõpetanud töid samuti välja hariduse kui ühe olulise tingimuse töö saamisel. Erinevus majanduserialadest seisneb aga selles, et kui majandusharidusega vilistlased rõhutasid sageli hariduse kui formaalse kriteeriumi olulisust tööle kandideerimisel, siis tehnikaerialade lõpetanud rõhutasid pigem teadmiste ja oskuste olulisust, millest kõrghariduse olemasolu kinnitust annab. Kirjeldatud erinevus on arvatavasti põhjustatud vaadeldud valdkondade erinevusest, millest oli ka eelpool juttu. Kui majandusharidusega inimesed töötavad väga erinevates ametites ning kõrgkoolist saadud pigem üldisem haridus on neile baasiks, millele toetudes tavaliselt omandatakse spetsiifilised, tööks vajalikud oskused konkreetsel töökohal, siis tehnikaerialade lõpetanud saavad suure hulga tööks vajalikke teadmisi ja oskusi juba kõrgkoolis. Eriti selgelt joonistub see erinevus välja rakenduskõrghariduse puhul.

„Meil ettevõttes oli nii, et enne võeti ka igasuguseid, paber ei olnud tähtis. Vaadati, et oled kuskil sarnasel alal töötanud, et peaksid oskama küll ja siis päris mitu korda lennati orki. Nüüd öeldi, et enam ei võta ühtegi, et peab

olema kõrgharidusega ja enam-vähem erialane. Siisamaani otsivad, ikka on inseneridest puudus.”

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

„Aga ma arvan, et ikka vaadatakse pigem seda, kas sul on erialast olemas midagi. Väheke peavad erialased teadmised olema kindlasti olemas.”

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Tehnika-alase haridusega vilistlastelt pärineb mõte, et pelgalt teadmiste olemasolu ei ole piisav edukaks konkureerimiseks tööturul. Teadmiste kõrval on olulised ka nende rakendamise ning probleemide lahendamise oskus.

„Kui mina peaksin näiteks kellegi tööle võtma, kellel mingit baasi ennem ei ole, mis iganes valemid - on võimalik raamatust vaadata, sa ei pea neid teadma, aga kui sa ei suuda loovalt mõelda, või kui sa ei suuda lahendada probleemi, mingit lihtsat oma aju kasutades, siis see on minu arvates esimene, tähtis uutel, kes tulevad.”

**Eriala valdkond: tehnika, eriala: mehhatroonika; omandatud haridustase:
rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

3.2. Varasema töökogemuse ja praktika roll

Majanduslanguse perioodil kui tööotsijaid on varasemast rohkem, on eriti tähtsaks muutunud varasema töökogemuse olemasolu. Kõrgkoolide vilistlased on kogunud nii tööotsija kui ka personalivärbaja positsioonilt, et kõige olulisemaks kriteeriumiks uute töötajate töölevõtmisel ongi nende **varasem töökogemus**. Võrdse haridustasemega kandidaatide puhul eelistatakse seda, kellel on erialane töökogemus. See tähendab, et kui esimesest voorust edasi pääsevad need, kellel on piisav haridustase, siis töö saavad lõpuks ikkagi varasema töökogemusega kandidaadid.

„Aga mina olen jälle aru saanud, et mul on nagu teadmised ja paber olemas, aga see veel ei taga sulle töökohta. Tegelikult see kogemus tuleb siis alles mängu, kui sa nüüd tahaksid tööle minna, siis tegelikult sa jääd nendelt konkurssidelt välja, sest sul ei ole kogemust. Konkreetselt eriala kogemust.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

„Kui mõnel on isegi tilluke kogemus ning kõrgharidus, teisel vaid kõrgharidus, siis tõenäoliselt valitakse see, kellel on kasvõi tilluke kogemus.”

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: era; õppekeel: vene.**

„Viimasel kahel korral mina jäin niinimetatud teiseks ja mulle öeldi otse, et teil puudub erialane töökogemus. Ainult selle pärast. Kõik on super-super, aga teil ei ole mõnd kahe või kolme aastast töökogemust kuskil pangas, et sorry, meil on valmis spetsialisti vaja.

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Nii on tööturul halvemas olukorras kõrgkooli lõpetanud, kellel töökogemust ei ole. Kõrgkooli lõpetanu võib majanduslanguse ajal sattuda suletud ringi: tööle värbamisel eelistatakse talle teisi, varasema töökogemusega kandidaate, kuid töökogemust pole võimalik töötamata saada. Vilistlaste arvates võib siin olla üheks lahenduseks, mis aitaks noori tööturule vahendada, õpingute-aegne praktika. Praktika võimaldab lihtsamalt siseneda tööturule, kuna pakub tulevasele tööandjale turvalist võimalust noore spetsialistiga tutvumiseks. Vilistlased näevad praktikat kui võimalust samasse ettevõttesse kõrgkooli lõpetamise järel töökoht saada, seda muidugi vastastikuse sobivuse korral.

„Ma arvan, et kui ma oleks käinud kuskil praktilal, siis oleks olnud abi küll. Näiteks ministeeriumid võtavadki suvel praktikale, et nad üle vaadata, et siis pärast tööle kandideerimine on oluliselt lihtsam. Et kui lähed praktikale ja lõpetad ära, siis on ka töökoht kohe olemas kui vähegi tegija oled.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Mina näiteks sain kaks töökohta just tänu praktikale. See oli täienduskoolitus /.../ ja pärast seda kui tegin praktika, hakkasin töötama samas ettevõttes. Ja siis edasi baka õppes juba samuti oli praktika ning läksin tööle edasi, et pakuti tööd.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Vilistlaste hinnangul võimaldab praktika tööandjal hinnata, kas praktikant võiks ettevõtte töötajaks sobida, samas jõuab ka praktikant selgusele, kas talle see töökoht ja, laiemalt võttes antud eriala, sobib. Toimub vastastikune "ohutu" testimine, kuna kummagi poole jaoks pole siduvaid kohutusi.

3.2.1. Hea ja halb õppepraktika

Siiski pole praktika alati kõrgkooli lõpetanute tööturule vahendajaks. Põhjusi võib olla mitmeid, näiteks formaalne, sisutu praktika, mille käigus praktikant tegelikult erialaseid oskusi ei omanda. Praktikant võib küll ettevõttes põrandaid pühkida või arvutifaile korrastada ning sel viisil praktika "arvestatud" saada, kuid kasu pole sellisest praktikast ei ametioskuste omandamisel ega ka töökoha leidmisel.

„Praktika oli meil kõige probleemsem. See moodustas väga suure mahu meie õppekavast, ei õppinud sealt palju juurde. Sageli praktikakohad ei olnud üldse erialased ega sisulised.”

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: era.**

„Praktikad on ka tohutult erinevad. Mõnes ettevõttes on nii, et lähed sinna – suur masinaettevõtte – lükatakse sulle hari pihku, et nüüd oled praktilal. Teises on see, et sulle lüüakse projekt lauale ja öeldakse: tee valmis! Tohutud erinevused.”

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

„Mind pandi ka arhiive korrastama, arvutifaile. Eks ma ise ka ikka pakkusin end muudeks ülesanneteks ka, ja tegin üsna mõttetut tööd, aga väga hoolega, kuigi pärast keegi seda isegi ei kasutanud.”

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Väljendati ka arvamust, et väikeettevõtetel on väga raske sisuliselt heal tasemel praktikat korraldada ning praktikandile keerulisi töid pakkuda, kuna praktikandi eksimus võib hävitada kalli seadme või koguni ettevõtte enda. Samuti on mõeldamatu, et ettevõtte vähendaks oma töö efektiivsust teadlikult selleks, et pakkuda praktikandile keeruka seadmega töötamise kogemust.

„Ja väikeses ettevõttes ongi ainult üks pink ja nad ei saa oma tööd seisma panna, et annavad praktikandile võimaluse. Ja kui see üks pink katki läheb, siis on kogu ettevõtte pankrotis.”

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: era.**

Milline peaks olema hea õppepraktika? Kõrgkoolide vilistlaste hinnangul on hea õppepraktika ettevõtte poolt hoolikalt kavandatud ning piisava ajalise kestusega. Hea praktika näitena on üks vilistlane kirjeldanud õppepraktika läbimist ettevõttes, kus oli praktikantide jaoks koostatud tegevuskava, nii et

ta alustas lihtsamatest ülesannetest ning liikus järk-järgult keerulisemate ülesannete täitmise poole.

„On mõned firmad, kes teevad näiteks praktika kohta programmi. Mina alustasin kõige lihtsamast pingist, olin seal nädal aega. Praktika lõpuks olin suure pingi peal, täisautomaatikaga.“

**Eriala valdkond: tehnika, eriala: masinaehitus;
omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

Praktika ajalise kestuse kohta on vilistlased väljendanud arvamust, et see peaks olema vähemalt 2–3 kuud. Mõned intervjuueeritavad märkisid, et asjaolude soodsal kokkulangemisel said nad ettevõttega kokkuleppel praktika-aega pikendada ning olid selle sammuga väga rahul. Õppepraktika kestuse vähendamisse mõnes õppekavas aga suhtuti kriitiliselt.

„Ma tahtsingi öelda, et minu ajal oli [praktika] veel 2 kuud. Et selle ajaga juba midagi saad, aga nüüd veel vähendati.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Hästi korraldatud õppepraktika kohta tõi vene õppekeelega tehnikavaldkonna eriala vilistlane näite Soomest, kus üliõpilasi saadetakse tehastesse praktikale. Ka temal endal oli võimalus seal praktikal käia, teha lihtsamaid töid ühes ettevõttes. Saadud töökogemus võimaldas praktika läbinutel kõrgkooli lõpetamise järel ettevõttes kohe tööle asuda, ning seda ilma täiendava väljaõppeta.

„Võtame Soome hariduse. Seal saadetakse massiliselt inimesi tehastesse. Neil on praktika. /.../ Konkreetselt mina olin tehases /.../ – see tehas tegeleb automaatikaga. Seal seisavad üliõpilased ja teevad mingit kergemat tööd, kuid nad näevad juba, kuidas seda tehakse ning nad saavad juba suure kogemuse. See tähendab, et pärast instituudi lõpetamist tuleb inimene sellesse samasse kohta ning pole seda, et mis see selline on. Ta tuleb ja suudab juba oma teoreetilist tööd teha.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: MA;
omandivorm: avalik-õiguslik; õppekeel: vene.**

Üldiselt olid vilistlased väga kriitilised oma kooli praktikakorralduse suhtes. Praktikaga olid täiesti rahul vaid ühe rakenduskõrgkooli vilistlased, kes tõi positiivsete külgedena välja just piisavalt pika ajalise kestuse ning läbimõeldud korralduse.

”Ja õpingute ajal oli praktikat, ja seda mitte vähe. Päris pikaajakselt, isegi neli nädalat ja lõpu osas isegi enam. Täpselt ei mäleta nädalate arvu, aga see kätkes endas vist isegi kahte kuud konkreetses töökeskonnas viibimist. See oli paras aeg tõestada iseendale, et kuidas on nende baasteadmistega, et kuidas me end töökeskonnas väljendada suudame. /.../ vormistus nägi välja selline, et tuli koostada väga mahukas aruanne. See polnud valmis joonistatud vihik lahtritega “Täida lüngad”. Seal tuli lausa diplomitöö vormistusnõuetega ette valmistada tõeline majanduskeskkonna aruanne, kus sa siis viibisid.”

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

3.2.2. Erinevused majandus- ja tehnikavaldkonna erialade puhul

Majandusharidusega vilistlased näevad hästi korraldatud õppepraktikas võimalust saada töökogemus ning seeläbi kergemalt tööd leida. Piisavalt pika ja sisuka praktika läbimine annab võimaluse seda serveerida töökogemusena, mis annab eelise töökohale kandideerimisel. Võimalik, et just majanduserialade lõpetanutel on tööturule lülitumisel rohkem abi praktilisel teetust, kuna antud erialade lõpetanute rohkuse ja hariduse laiapõhjalisuse tõttu vajavad tööandjad lisasignaale, mis tõestaksid noore oskusi ja tahet tööelus hakkama saada. Tehnikaerialade vilistlased on aga märkinud, et praktika läbimisest on abi töökoha leidmisel peamiselt siis, kui tööle minnakse samasse ettevõttesse. Teiste ettevõtete puhul ei pruugi praktikakogemus kogemusena arvesse minna.

3.3. Motivatsioon ja huvi kui töö saamist hõlbustavad tegurid

Kõrgkoolide vilistlaste arvates hindavad tööandjad kõrgemalt neid töökohale kandideerijaid, kes näitavad välja suurt huvi pakutava töö vastu, kes on motiveeritud pingutama ja tööl edu saavutama. Ise töötajate värbamisega tegelev majandusharidusega vilistlane avaldas arvamust, et mõnikord võib töötaja oma motiveeritust ning suurt huvi demonstreerides edukalt kompenseerida erialase töökogemuse puudumist.

„Et kui eriala on, siis proovi nagu öelda, et ma veel ei ole saanud [töötada], sest ma olen nii noor, aga, noh siis midagi, kus on kogemus, kus sa olid nutikas ja sa tõestasid: ma olen õpivõimeline, ma tahan tulla, ma tulen koolist, ma olen energiat täis ja vot selle alusel ma otsustan ja see tegelikult natukene aitab.”

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: era.**

3.4. Isiksuseomaduste olulisus töö saamisel

Lisaks haridusele ja teadmistele, varasema töökogemuse olemasolule ning motivatsioonile peavad majanduserialade lõpetanud töö leidmisel olulisteks **isiksuseomadusi**. Nii on näiteks olulisimaks peetud inimeste juhtimiseks vajalike omadusi või meeskonnaga sobitumist.

„Koht, kus mina töötasin, eeldas, et on kõrgharidus, aga see ei olnud oluline, mis kõrgharidus sul on. Et kuna ma olin juhtival positsioonil, siis eelkõige vaadati, kas minus on juhi omadused. Meil oli ka inimene, kes oli õppinud kas metsamajandust või midagi sinna kanti, aga tal olid väga tugevad juhi omadused ja ta sai ka selle koha, et seal ei olnud tähtis, mis kõrgharidus.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Minu kogemus on, et pigem vaadatakse, kas sa klapid meeskonnaga ja mida sa endast arvad – kas lähed mütsiga lööma või paberiga lehvitama.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

Mõnede majandusvaldkonnaga seotud ametite puhul on vilistlaste arvates eeliseks kindlate isiksusejoonte olemasolu ning seetõttu on tööturul raskem tööd saada neil, kellel vastavad jooned nõrgalt väljenduvad.

„Just esimene suhtlus, kui inimene tuleb ja tehakse intervjuu, et tegelikult sa võid olla CVs väga hea ja siis vaatad inimesele otsa, ja suu kinni ja mitte midagi ei tule. Ja siis küsid veel küsimusi – ava ennast või tee midagi. Näiteks müügitöö ei sobi sellisele inimesele, kes ei suuda avaneda, ei suuda silma vaadata.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

Majandusvaldkonna eriala vilistlane tõi välja, et edu võib tagada initsiatiivi ülesnäitamine, rõõmsameelsus ja optimistlikkus.

„Mind on võetud täiesti uskumatutele ametikohtadele, ma olin ettekandja ja mind võeti ühe väga prestiižse ettevõtte sekretäriks, kus tööülesanded olid väga vastutusrikkad – ma juhtisin ka personali. Ma ikkagi arvan, et kasuks rääkis /.../ lihtsalt initsiatiivikus. Ma näitasin üles tahet ja ma ei oska öelda, rõõmsameelsust.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: era.**

Infot isiksuseomaduste kohta võib tööle värbaja saada nii tööle soovijat testides kui ka kaudselt, tema elukäiguga CV vahendusel tutvudes. Vilistlaste arvates võivad tulevasele tööandjale kõnekad olla nii kandideerija varasem sage töökohtade vahetus kui ka kõrghariduse olemasolu. Sage töökohtade vahetus viitab püsimatusele, sellist inimest värvates ei saa tööandja kindel olla, et töötaja tema juurde pikemaks ajaks pidama jääb. Kõrghariduse olemasolu näitab tööandjale, et isik on õppimisvõimeline.

Mehhatroonika ja selle lähedaste erialade puhul pööratakse töötajaid valides isiksuseomadustele vähem tähelepanu, kuna töökohal vajatakse pigem konkreetseid oskusi.

„Masinaehituses näiteks rõõmsameelsusega ei tee midagi. Vaatad oma pinki ja naerad, aga pink ei tööta lihtsalt.”

Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus; omandivorm: riiklik.

Kui eestikeelsetes rühmaintervjuudes ei pidanud tehnikaerialade lõpetanud iseloomuomadusi töö leidmisel oluliseks, siis vene õppekeelega rühmas tõid isikuomaduste olulisuse ka tehnikaerialade vilistlased selgelt välja. Isiksusejooned osutuvad ühe vilistlase sõnul olulisteks väikefirmade puhul, kus esmajärjekorras hinnatakse, kas töölesoovija inimesena meeldib. Isiksusejooni võetakse tema sõnul arvesse ka rahvusvahelistes firmades esimesel töövestlusel. Need ongi üheks filtriks: kui inimene ei meeldi, siis teda järgmisele intervjuule ei kutsuta. See võib viidata vene õppekeelega noorte kitsamatele võimalustele tööturul, mistõttu nad tajuvad lisaks haridusele ka isikuomaduste ja sotsiaalsete oskuste olulisust.

„Sain aru, mida nad hindavad. Kui see on väike firma, siis hinnatakse esmajärjekorras inimest inimesena. Need on mingid inimese omadused, see tähendab, [tööotsija] kas meeldib või ei meeldi.”

Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus; omandivorm: riiklik; õppekeel: vene.

„Toimub vestlus. Normaalses firmas on vestlusel kolm etappi. Kõigepealt vestleme nelja silma all inimesega, kes võtab inimesi vastu. Teine vestlus on niinimetatud kohaliku ülemusega. Ja kolmas vestlus, kui kahest esimesest edasi pääsed – see on juba kõigi ülemustega. Oletame, et see ei ole Eesti firma, on mingi välismaine, siis sõidab kohale välismaine ülemus – firma direktor ja suhtled temaga.”

Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus; omandivorm: riiklik; õppekeel: vene.

4. ÜLDISTE JA SPETSIIFILISTE TEADMISTE RAKENDATAVUS TÖÖTURUL

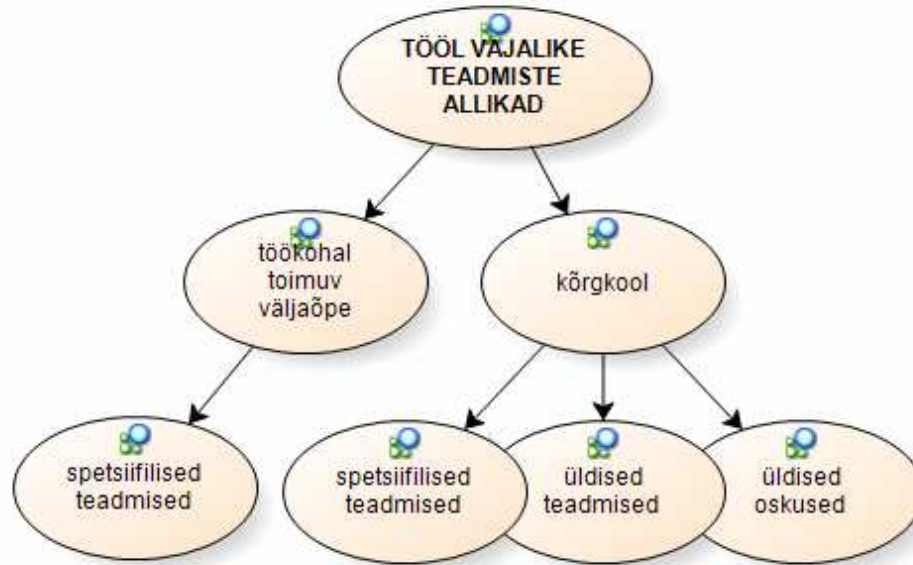
Kõrgkoolist saab nii üldiseid kui ka spetsiifilisi teadmisi. Üldiste teadmistena nägid mõlema eriala lõpetanud nii erialaseid üldteadmisi kui ka üldiseid oskusi (nt analüüsi oskus, loogiline mõtlemine), mis saadi õpingute käigus. Kitsalt erialaste teadmiste puhul toodi välja, et neid saadakse nii kõrgkoolist kui ka töökohalt õpingute ajal läbitud praktika käigus, samuti tööle asudes.

Üldiste teadmiste olemasolu annab mõlema valdkonna vilistlase arvates paindlikkuse töökohtade valikul, nimetatud teadmised on hädatarvilikud ka kiiresti muutuvates valdkondades töötamisel. Üldiste teadmiste domineerimise puhul saadakse tööks vajalik väljaõpe töökohal või ise juurde õppides. Samas olid vilistlased seisukohal, et ülikitsa spetsialiseerumisega spetsialistide koolitamine ei ole riigile majanduslikult otstarbekas.

Spetsiifilised teadmised annavad hea ettevalmistuse väikese hulga ametite tarvis. Paindlikkus on väiksem, kuid ollakse valmis õpitud ametis kohe tööle asuma. Konkreetsete oskuste ja teadmiste vajalikkust olid majanduserialade vilistlased kogenud ennekõike töö otsimisel ja tööga alustamisel. Tehnikaerialade vilistlaste, eriti rakenduskõrghariduse saanute arvates on koolist saadud kitsalt erialased teadmised väga olulised ka töötamise ajal.

4.1. Kust saadakse üldisi ja kust kitsalt erialaseid teadmisi?

Uurides üldiste ja spetsiifiliste teadmiste rakendusvõimalusi tööturul, on oluline eelnevalt teada saada, kust nimetatud teadmiseid vilistlaste arvates saadakse, kas haridussüsteemist või töö käigus töökohalt (vt joonis 2). Alustuseks keskendume sellele, milliseid teadmisi võetakse kaasa kõrgkoolist.

Joonis 2. Tööks vajalike oskuste allikad.

4.1.1. Kõrgkoolist saadavad teadmised

Kõrgkoolist saadud teadmised võivad olla nii üldised kui ka spetsiifilised. Vilistlaste arvamusavalduste põhjal joonistub pilt, kus rakenduskõrgharidus pakub ennekõike spetsiifilisi teadmisi, akadeemilise kõrghariduse puhul mõjutab vilistlaste arvates kõrgkooli üldine suundumus rohkem kui eriala valdkond. Näiteks Tartu Ülikooli hinnatakse laiemaid ja üldisemaid teadmisi andvaks kõrgkooliks.

„TÜ on selline üldisem ja teoreetiline ja mina arvan, et see on hea, et on teoreetiline, sest praktilist me niikuinii õpime töö käigus, et iga ettevõtte on erinev ja ongi hea, kui on taustsüsteem teada. Et on laiem pilt silme ees. Et laiem silmaring. Minu arust see on väga positiivne, et tugev teooria ja taust on taga.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Mina võrdleksin tegelikult omavahel Tartut ja... Tartu Ülikooli ja TTÜ-d. Tartu on akadeemilisem. Ja seal on palju rohkem sihkest nagu noh üldfilosoofilist nagu lähenemist ja see on nii lihtsalt, ja TTÜ on praktilisem, et seal on nagu oluliselt rohkem nii-öelda siis seda kitsast nagu erialast praktikat ka. Nii siis ütleme seminaride, võib-olla mingite töötubade näol, valdkonnapraktikute näol. Tartus sellist asja otseselt tegelikult ei ole. Võib-olla on ka vahe selles õppekavas, et bakalaureus peabki olema laiem, kui näiteks magistri õppekava. Aga sellise võrdluse ma kindlasti tooks kohe sisse, et Tartu on kindlasti oluliselt teoreetilisem.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: MA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Vilistlased on märkinud, et kui kõrgkoolist saadakse valdavalt üldisi teadmisi, siis need teadmised võivad jääda pinnapealseks: teatakse küll kõigest natuke, kuid ühelgi alal pole süvateadmisi. Ainult üldistele teadmistele tuginedes on vilistlaste arvates raske tööd leida, sest tööandja otsib inimest, kelle oskused ja teadmised on uues ametis kohe rakendatavad.

„Mina siinkohal arvan, et see ongi see majanduse eriala üks väga suurtest miinustest, et ta jääb väga pinnapealseks. Ta annab kõigest natuke, aga ei anna selliseid süvateadmisi, mida tegelikult on tarvis, et olla tööturul konkurentsivõimeline. See jääb selliseks pinnapealseks ja ei anna konkreetset ametit inimesele.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: era.**

Kõlama jäi ka eelnevat seisukohta täiendav arvamus: Eestis ei ole majanduslikult mõttekas koolitada ülikitsa spetsialiseerumisega spetsialiste, keda on kogu riigis tarvis vaid üksikuid. Niisiis ei seata kahtluse alla kitsaste teadmiste vajalikkust, vaid juhitakse tähelepanu sellele, et liiga kitsas spetsialiseerumine (nagu ka spetsialiseerumise puudumine) ei ole otstarbekas. Samuti leiavad vilistlased, et mõnda teemat on mõttetu liiga spetsiifiliselt käsitleda, näiteks raamatupidamisprogrammi detailselt tundma õppida, kuna tõenäosus saada kitsaid teadmisi tööelus rakendada on kaduvväike.

„Samas Eesti turg on nii väike, et pakkuda mingid konkreetset, kitsad erialad ei ole majanduslikult otstarbekas“.

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: MA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„... ei ole mõtet [nii] spetsiifiliseks minna, et kui me finantsarvestuses õpime konkreetse tarkvara operatsioone tundma, et kui minnakse tööle, siis seal iga ettevõtte kasutab oma mingit tarkvara ja seal õpetatakse, kuidas arvet teha, et nii spetsiifiliseks pole mõtet minna.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik**

Kui kitsalt erialaseid teadmisi napib, siis on kõrgkooli lõpetanutel võimalus ise end täiendada ning omandada vajalikud teadmised-oskused. Nii on üks majandusharidusega vilistlane väljendanud mõtet, et koolis õpitu saab olla

vaid suunanäitajaks ning tööl hakkamasaamiseks tuleb ise palju juurde õppida.

„Mina ütleks seda jah, et kindlasti oli spetsiifilisi teadmisi, mis sealt sai, aga kui nende teadmistega minna tööturule, siis sa ei tee nendega kohe mitte midagi. Sa pead ikkagi ise tohutult palju juurde õppima. Ja ma arvan, et see on igal pool nii, et sul võib-olla koolis antakse mingisugune ots kätte, kuhu poole see asi kisub, aga...“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Sarnast seisukohta on väljendanud ka üks venekeelses fookusgrupis osalenutest: kõrgkooli ülesandeks ongi pakkuda ainult teoreetilisi teadmisi. Konkreetsed, rakenduslikud teadmised peaks saama hilisema töötamise käigus.

„Ülikool on koht, kus antakse teoreetilist haridust. Rakenduslik, ole lahke - tehasest, firmast, kust iganes. Ülikool on selleks, et anda alus, baas, teoreetilised teadmised, mitte selleks, et seletada, kuidas neid elus rakendada. See pole ülikooli eesmärk.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: MA;
omandivorm: avalik-õiguslik; õppekeel: vene.**

Vilistlased märkisid, et neil oli õppimise ajal mõnikord raske ette näha, kus võiks hiljem tööelus üldisi teadmisi üldse vaja minna. Seetõttu ei osatud õpingute ajal üldisi teadmisi väärtustada ning nende olulisusest said nad aru alles töötamise ajal.

„Hästi palju üld- ja teoreetilist asja oli ja... ma ei oska seda siduda oma tulevase tööga mitte kuidagi. Nüüd, kui ma tööl käin, saan ma aru, miks ma neid asju õppisin. Tegelikult ma oleks võinud palju asju hoopis teistmoodi õppida, aga seal õppeprotsessi käigus oli asi väga kaugel minu jaoks.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik**

Need kõrgkoolide lõpetanud aga, kes õpingute ajal töötasid, vaatasid enda sõnul ka õpingute raames pakutavale teise pilguga. Nii võib õpingute ajal erialase töö tegemine mõjutada suhtumist õpitavasse ning samal ajal aidata kaasa teooria ja praktika ühildamisele. Täiendava positiivse asjaoluna on vilistlased märkinud sedagi, et töölt saadud praktiline kogemus aitab luua seoseid ning seeläbi paremini meelde jätta ning mõista kõrgkoolis õpitavat.

„Mina töötasingi need 3 aastat kõrvalt ja see pani mind hoopis teise pilguga neid aineid vaatama.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Ongi, et need kaks poolt kokku panna, õppida ja samal ajal töötada - see annab väga palju juurde. Ma võin enda põhjal öelda, et esimesel kahel kursusel ma tööl ei käinud, peale teist kursust läksin praktikale ja jäin sinna edasi tööle. Kolmandal kursusel, kuna ma töötasin erialasel tööl, siis ma arvan, et kulutasin nende ainete läbimiseks tunduvalt vähem aega. Ma olin töö juures sellega juba mingil määral kokku puutunud. Sulle jäävad asjad paremini meelde, kui sa seostad. Muidu sa võid seda kuiva teooriat tuupida palju tahes, aga sul ei jää see isegi meelde. Mul kolmandal kursuse lõpus tundus, et mida ma need kaks esimest kursust tegin.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

4.1.2. Bakalaureuse- ja magistriõppe erinevused üldiste ja spetsiifiliste teadmiste pakkujana

Akadeemilise kõrghariduse puhul tuleb eristada bakalaureuse- ja magistriõppe tasandit. Magistriõppes õppivad ja nimetatud õppe läbinud vilistlased näevad nende kahe tasandi puhul selgeid erinevusi, hinnates bakalaureuseõpet üldisemaid ja magistriõpet spetsiifilisemaid teadmisi andvaks. Sama eeldavad needki vilistlased, kes pole veel magistriõpinguid alustanud. Nii peetakse loomulikuks, et bakalaureuseõppest saadakse valdavalt üldisi teadmisi ning kitsalt erialaste teadmiste täiendamiseks on tarvis läbida magistriõppe.

„Bakalaureus, kui lähtuda selle mõiste tähendusest, on midagi laiemat, magister midagi kitsamat. Bakalaureus on selline kraad, kus sind lihtsalt aidatakse informatsiooni leidmisel, nimetatakse raamatuid, mida saab hiljem kasutada.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik; õppekeel: vene.**

„Kuna ma pole magistris majanduses käinud, seepärast ma ei saa öelda, et ma oleks spetsiifilisi teadmisi saanud. Kasud on just üldised ja praktilised ja nagu ratsionaalne mõtlemine, mis ma sealt sain.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Samas kui vaadata nagu ühtset majandust, et see on nagu, me õppisime kõik nagu alguses majandust, majandus on ise ka selline hästi lai teema, et kui nagu anda üldvaate, siis ongi, et igat teemat saab ainult põgusalt vaadata, et lihtsalt tuleks siis edasi õppida, nagu spetsialiseeruda rohkem. Mingit teemat süvitsi võtta.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Ühelt poolt nähakse oma kogemustest, et magistriõpe annab spetsiifilisemaid teadmisi, teisalt peetakse seda ka normiks. Nii võib juhtuda, et magistriõppesse astudes loodetakse saada just erialaspetsiifilisi teadmisi ning oodatust suurem üldiste teadmiste osakaal tekitab pettumust ja rahulolematust.

„TTÜs oli eriala bakas soojustehnika, praegu õpin soojusenergeetika magistriks, no tegelikult on üks sama eriala. Et ikkagi alguses füüsika, matemaatika, mingi majanduse üldised ained olid esimesel aastal.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„See oleneb tegelikult seal, vastavalt õppekavale. Kui sa lähed avatud ülikooli, siis võtad selle ärijuhtimise, siis see on sama mis põhimõtteliselt baka statsionaari ettevõtlus. Et kes lihtsamini tahavad oma magistri kätte saada, võivad väga vabalt sinna minna. Et tegelt on nigel seis.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Liiga üldist magistriõpet peavad probleemiks nii tehnika- kui ka majandus- haridusega vilistlased. Majanduserialade magistriõppe puhul lisab probleeme asjaolu, et 3+2 magistriõppesse võetakse vastu neidki üliõpilasi, kes majandust bakalaureuse tasemel ei ole õppinud. Viimastele on tarvis alusaineid õpetada ning majandusalase bakalaureusekraadiga inimeste õpetamine ühe õppekava raames koos mõne teise eriala bakalaureusekraadi omanikega muudab õpingud esimeste jaoks mõttetuks kordamiseks. Ühe võimaliku lahendusena pakuvad vilistlased välja tasandusmoodulid või täiendavad kursused neile, kes majandust varem õppinud ei ole.

„Näiteks mina vaagisin vahepeal pikka aega, kas minna magistrisse või mitte. Otsustasin mitte minna. Miks? Sellepärast, et tõsiselt, see magister tundub praegusel hetkel suhteliselt mõttetu olema. /.../ Siin tuleb see asi sisse, et praegu saab magistrisse sisuliselt nii, et sul ei pea olema majanduse bakalaureust all ja see eeldab seda, et peab mingisugused basic asjad üle

võtma. See on nende jaoks, kes on bakalaureuse vastaval erialal läbinud, muudab selle asja täiesti mõttetuks. Seal tuleks kuidagi need asjad ära eraldada. Et näiteks neil, kellel ei ole vastavat erialast bakat all, need kas teevad mingi eelneva täiendava koolituse või mida iganes, et seda sama asja ei hakataks uuesti õppima.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

4.1.3. Töökohalt saadavad teadmised ja väljaõpe

Töökohal toimuv väljaõpe omandab eriti suure tähtsuse peamiselt kahel juhul: kui kõrgkoolist pole saadud tööks piisaval määral kitsalt erialaseid teadmisi või siis, kui tööandja eelistab ise endale töötajaid välja koolitada.

Sellisel juhul, kui kõrgkoolist saadi kaasa valdavalt üldised teadmised või hinnati sealt saadud kitsalt erialaseid teadmisi ebapiisavateks, on mõlema valdkonna vilistlaste arvates vajalik ja oluline töökohalt saadav väljaõpe. Mõnikord, kui eriala on väga spetsiifiline, nagu näiteks audiitoritel, ei ole seda mõttekas kõrgkoolis põhjalikult õpetada, ning sel juhul toimubki põhiline väljaõpe töökohal.

„Mulle nii meeldis see, kui kusagilt, ma ei mäleta kes, aga ütles põhimõtteliselt, et tegelikult su töötaja võib olla kes iganes, aga sa õpetad ta tegelikult enda juures alles välja.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Koolist saadakse mingi baas, aga need oskused, mis sul selleks konkreetseks töötegemiseks vaja on, et suuresti tulevad ikka seal ettevõttes praktiseerides.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

„No kui ma näiteks kommenteerin seda audiitori valdkonda, kus mina praegu olen, et see on juba nagu oma olemuselt täiesti spetsiifiline valdkond ja seda nagu Eestis eraldi kuskil õppeainena, magistris võib-olla on paar ainet, aga sealt antakse ka nagu üldine pilt, et nagu selle spetsiifilise poole pealt sa õpidki töö käigus seda asja tundma. Sul on siis need üldised teadmised, mida sa saad rakendada ja siis jooksvalt töö käigus sa saad töö juures koolituse pluss koha peal koolitatakse sind välja nagu konkreetset eriala tegema ja noh selles suhtes nii ta ongi jah.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Nii majandus- kui ka tehnikaerialade vilistlased on kokku puutunud olukorraga, kus tööandja ise soovib töötaja välja koolitada ning eelistab tööle värvata õppimisvõimelist, kuid detailsete teadmiste ja kogemusteta inimest.

„Mulle öeldi konkreetselt töövestlusel, et nad eelistavad inimest, kellel oleks üldisem teoreetilisem baas. Ja mind pani imestama, et seda öeldi välja, et see on väga hea, et Teil puudub kogemus antud valdkonnas ja et Te pole ka iseseisvalt sellega tegelenud, sest siis me saame Teid ise vormima hakata. Võtame Teid puhta lehena tööle. Mis tähendas mulle, et rahvamajanduse ja teoreetiline baas tuli sinna kohta minnes väga kasuks. Neile meeldis, et mul ei ole rakenduslikke oskusi.“

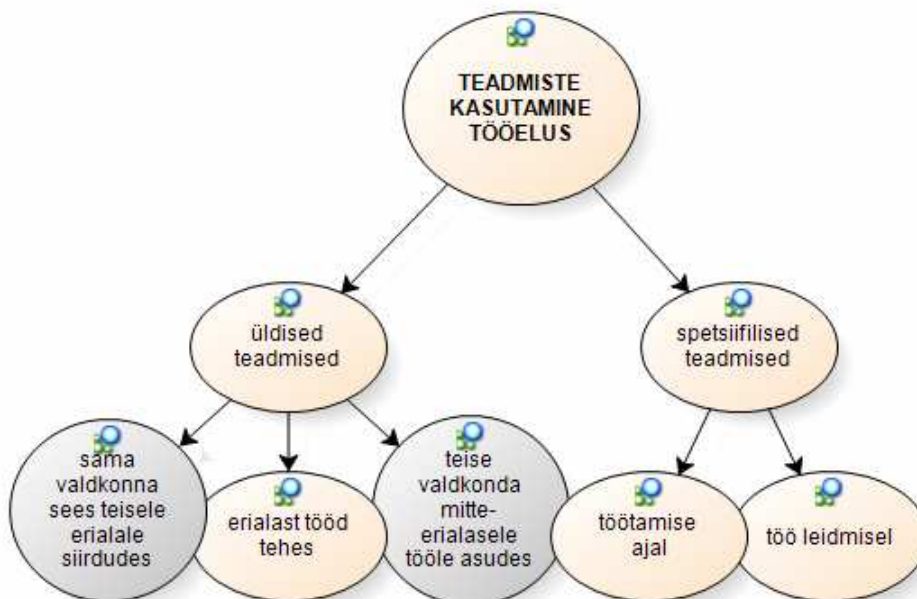
**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Uus tööandja pakkus mulle võimaluse, et nad õpetavad mind välja ja annavad mulle võimalust lihtsalt areneda ja selle ettevõtte eesmärk ongi noori lõpetajaid, kes tahavad töötada, anda neile võimalus. Ja seal on suhteliselt palju neid, kellele on võimalus antud.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

4.2. Üldiste teadmiste kasutamine tööelus

Eelnevalt vaatasime, kust vilistlased omandavad üldised ja spetsiifilised teadmised, nüüd keskendume sellele, kus nimetatud teadmisi tööelus kasutatakse. Vilistlased peavad oluliseks nii üldiste kui ka kitsalt erialaspetsiifiliste teadmiste olemasolu, kuid eri liiki teadmiste kasutusvaldkonnad on erinevad (vt joonis 3).

Joonis 3. Teadmiste kasutamine tööelus.²

Üldiste teadmistena käsitlevad mõlema vaatlusaluse valdkonna vilistlased nii erialaseid üldteadmisi kui ka üldiseid oskusi (nt analüüsioskus, loogiline mõtlemine), mis omandatakse kõrgkooliõpingute käigus ning mida saab rakendada oma töös. Mõnikord rõhutatakse, et kõige enam läheb tööle vaja just üldiseid oskusi.

„Mina arvan ka sama, et tegelikult kõige olulisem, mida ma kasutan, ei ole mitte mingid üldised või spetsiifilised teadmised, vaid tegelikult võimed: võime analüütiliselt mõelda, võime strateegiliselt mõelda, võime strateegiliselt planeerida. Neid ma tegelikult kasutan kõige rohkem. Et see nagu ei ole mingist konkreetsest ainekst mingi teadmine, see on ikka mingi nii-öelda see, mida siis see taust on andnud.“

Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: MA; omandivorm: avalik-õiguslik.

„Inseneride valdkonnas, kui ma vaatan oma õppekava, bakalaureuse kraadi, tagantjärele, siis maht on päris metsik, ei saa kurta, aga see kõik õpetab loogilist mõtlemist, mida inseneril on vaja.“

Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA; omandivorm: avalik-õiguslik.

² Roosaga on tähistatud kategooriad, teemad, mida kasutasid oma kogemustest ja arvamustest rääkides nii tehnika- kui majanduserialade lõpetanud. Halliga märgistatud teemasid käsitlesid vaid majanduserialade vilistlased.

Üldised teadmised on vilistlaste arvates vajalikud seetõttu, et need annavad paindlikkuse töökohtade valikul ning ka kiiresti muutuvates valdkondades töötamisel. Viimasel juhul osutuvad kitsad, spetsiifilised teadmised ettevõtte arengu tõttu kasutuskõlbmatuteks. Nüüd saab töötaja tugineda ainult olemasolevatele üldistele teadmistele, mis võimaldavad töökohal jätkata.

Üldiste teadmiste rakendamise võimalusi näevad majandus- ja tehnikaerialade vilistlased siiski paljuski erinevalt. Sel põhjusel käsitletakse mõlema valdkonna vilistlase arvamusi üldiste teadmiste rakendamise kohta järgnevas alapunktides eraldi.

4.2.1. Kus kasutavad üldiseid teadmisi majandusvaldkonna vilistlased?

Kõrgkoolidest majandushariduse saanud vilistlased kasutavad enda sõnul üldiseid teadmisi kolmes valdkonnas. Esmalt, **professionaalina edasi arenedes, kõrgematele ametipositsioonidele liikudes** või siis, kui töö eeldab **laialdast orienteerumist valdkonnas**.

„Oleneb, ma arvan, sellest, mis tasemel inimene töötab. Kui ta tõesti on seal juht, siis vaieldamatult laiemad teadmised on ikka olulisemad. Sest juhid tehnilistesse nüanssidesse ei lasku enam.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: era.**

Üldiste teadmiste vajalikkus igapäevatoos tuuakse välja vaid juhul, kui see töö eeldab laialdast orienteerumist valdkonnas. Näiteks projektijuhid vajavad lisaks juhtimisalastele teadmistele ka juriidilisi algteadmisi.

„Kui ärijuhtimist õppisime, siis see on ikkagi juhtimise eriala ja seal oli küll palju juhtimisega [seotud aineid]. See on ka meile väga suureks abiks. Sest kuigi meie töö nimetus ütleb „müügijuht“, aga tegelikult on meil see pigem projektijuhtimine, kus me peame väga palju valdkondi jagama, väga palju asju teadma. Tõesti, võib olla ka juriidilist poolt, et siis, jah, sellist juhtimise poolt ja kuidas neid asju siis näha ja kuidas toimetada. Siis meil oli küll selline, mul näiteks, et sellest oli abi.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: era.**

Eelnevalt esitatud väite, nagu piisaks kitsalt erialastest teadmistest (vaid) ühel erialal arenemiseks, on esitatud ka vastuväide: ka ühel erialal edasi

arenemiseks, professionaalseks arenguks, on vaja üldisi teadmisi ning laiema tausta mõistmist.

„Ma olen tähele pannud seda, et mida pikemalt töötada, seda rohkem tulevad kasuks ka laiemad ja üldisemad teadmised, et kui sa oled juba töö käigus need spetsiifilised asjad selgeks teinud ja õpipoisi rollist välja kasvanud, et siis on laiemat tausta vaja.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Teiseks, üldisi teadmisi **kasutatakse majandusvaldkonna piires töökohta vahetades**, teisele majandusvaldkonna erialale siirdudes. Majandusharidus pakub tööturul väga erinevaid töövõimalusi. Erinevate ametite puhul rakendatakse oma igapäevatöös ka erinevaid teadmisi ja oskusi. Nii on mõistetav, et majandusvaldkonna piires töökohta vahetades on vilistlased sattunud olukorda, kus eelmist tööd tehes rakendatud teadmised ja oskused ei võimalda edukalt uue tööga hakkama saada (või isegi uut töökohta saada), kuid oluliseks osutuvad laiad, üldisemad teadmised. Üldistele teadmistele tuginedes on vilistlasel õnnestunud saada uus, varasemast erineva spetsiifikaga töökoht või tulla edukalt toime uuel töökohal, kus vajaminevad teadmised on saadud üldainete, mitte kitsama erialase spetsialiseerumise käigus.

„Kui ühelt töökohalt mind koondati ja teist hakkasin otsima, siis juhtus küll niimoodi, et ma otsisin oma juhtimise konspektid üles ja vaatasin oma teadmised, kontrollisin üle. Lugesin oma konspektid uuesti läbi ja läksin järgmisele töövestlusele.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: era.**

„Siis kui lõpetasin magistri ja läksin majandusstatistikasse tööle ja minu jaoks oli [see] täitsa uus valdkond, mitte finantskontod, ja seal tuli uus teema, kuidas käsitleda saastekvoote. Minu jaoks oli see elementaarne, kuidas neid arvestatakse. See oli loomulik. Ja seda me õppisime nende üldteadmiste käigus, aga mul oli teada juba, mis variandid on. Ma ei nimeta spetsiifiliseks teadmiseks, aga sellest oli kasu, ootamatul hetkel on mul need asjad elementaarsed.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Kolmandaks on üldteadmised olulised **teise valdkonda, mitte-erialasele tööle asudes**. Sellisel juhul on majandusharidusega inimeste endi sõnul üldistest teadmistest märksa rohkem kasu kui kitsalt erialastest teadmistest.

„Kusjuures, mina olen vahepeal töötanud hoopis IT valdkonnas, et see näitab, et just ongi see, et pole vaja spetsiifilisi teadmisi, vaid et sul on kõrgharidus – see laiem baas. /.../ Eestis on ju nii, et ei pruugi leida oma erialast tööd, aga haridus tuleb kasuks nii või naa.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Üldiste teadmiste vajalikkust märgatakse majanduserialade vilistlaste arvates sageli alles pärast seda, kui ollakse juba mõnda aega töötanud. Alles mõningase töökogemuse saavutamise järel saab selgeks, et ka konkreetse ala spetsialistile on üldised ja laiahaardelised teadmised tööturul tarvilikud.

„Sest praegu on ma näen, et nõutakse et inimene oleks konkreetsel alal spetsialist, aga tema silmaring oleks võimalikult lai ja tema teised oskused oleks võimalikult erinevad. Selles mõttes, et ongi konkurentsivõimelisem haridus, kui asjade taga näha laiemat ringi. See saab selgeks alles 2–3 aasta jooksul peale lõpetamist, mitte kohe.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

4.2.2. Kus kasutavad üldiseid teadmisi tehnikavaldkonna vilistlased?

Tehnikaerialade lõpetanud toovad üldiste teadmiste kasutamise võimalusena välja ainult samal erialal töötamise. Nii rõhutavad tehnikavaldkonna vilistlased üldiste teadmiste olulisust eelkõige kahel juhul. Esiteks, **erialasel töö** **professionaalina edasi arenedes** või **kõrgematele ametipositsioonidele liikudes ja seal töötades**.

„Jah, et kui tahad karjääris edasi jõuda, siis ei piisa ainult nendest konkreetsetest oskustest, ja teedki ühte ja sama asja. Mitte et see halb oleks, aga... Sa võid seal oma kitsal erialal ka areneda, aga see ei tähenda, et sa kuskile nagu edasi saad.“

**Eriala valdkond: tehnika, eriala infotehnoloogia; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Teiseks on üldteadmised kasulikud **ettevõtte arengust tingitud muutustega kohanemiseks**. Erinevalt majanduserialade vilistlastest tuuakse välja ka võimalus, et välisteguritest tingituna toimuvad töös muutused ning nendega

kohanemiseks läheb vaja laiemaid teadmisi. Nii näiteks võivad ettevõtte tegevuses toimuvate muutustega seoses osutada kasutuks senised spetsiifilised teadmised. Sel juhul on uues olukorras hakkama saamiseks abi ainult üldistest teadmistest.

„Kui see töökoht, kus sa töötad, kui see areneb ja võtab natukene teise suuna, siis sa saad hakkama ainult üldiste teadmistega, siis need spetsiifilised omandatud teadmised /.../ ei ole rakendatavad. Näiteks minu tööjuures ma alustasin praktiliselt aparaadiehituse tasandilt, see on siis nagu masinaehituse see peenmehhaanika osa, kus on hoopis teised teadmised vajalikud, spetsiifilised teadmised, kui siis juba keskmise suurusega masinaehituses. Et tänu sellele, et ülikool ikkagi annab ka veel lisaks üldteadmisi siin spetsiifilistele teadmistele juurde, et siis on võimalus ettevõttega kaasa minna.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

4.3. Kitsalt erialaste teadmiste kasutamine tööelus

Konkreetsete oskuste ja teadmiste vajalikkuse toovad majanduserialade vilistlased välja töö otsimisest ning töö alustamisest rääkides. Tihedas konkurentsisis on just spetsiifilised teadmised need, mis võimaldavad tööle kandideerides sõelale jääda. Samas toimub oluline osa väljaõppest töökohal. Mehhatroonika vilistlaste, eriti rakenduskõrghariduse saanute arvates on koolist saadud kitsalt erialased teadmised väga olulised ka töötamise ajal, kuna töökohal ei õpita niivõrd uusi oskusi, kuivõrd arendatakse olemasolevaid.

„Erialsed teadmised on ikka number üks ja ma kipun arvama, et üldiselt kitsamad teadmised ongi töövõtja jaoks olulisemaks, need annavad mingi turvatunde, et töötajal on see olemas, mida on vaja selle konkreetse töö tegemiseks. Et tal on need teadmised olemas.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: era.**

„Minul on läind vaja pigem kitsamaid – metalli omaduste kohta. Lõiketöötlus ja sellised asjad, projekteerimine. Põhiliselt kaks asja ongi, lõiketöötlus ja projekteerimise pool. Koolis ma õppisin neid, aga tööl ma olen nüüd süvendand neid teadmisi.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

Veelgi selgemini kui erialati joonistub vilistlaste arvamuste erinevus välja rakenduskõrghariduse ja bakalaureusetaseme hariduse omandanute vahel. Rakenduskõrghariduse puhul pööratakse rohkem tähelepanu eriala spetsiifilistele oskustele. Bakalaureuseõpe pakub pigem üldisi teadmisi. Seetõttu tundsid just bakalaureusekraadiga vilistlased tööle asudes mõnikord puudust väga kitsastest ja spetsiifilistest teadmistest, mida nad oma töös vajasisid, kuid mida nad ei olnud kõrgkoolist kaasa saanud.

„Ma olen tegelenud hästi palju müügiga, hästi palju reklaamiga, enne kui ma oma ettevõttega hakkasin tegelema, ja kõige rohkem on olnud takistuseks ärisuhtlus, tegelikult. Kool seda kuidagipidi ei õpeta, et müügikohtumised, kõned, e-mailid, just see suhtlus, et puhtalt möödarääkimistest võib tekkida väga suur konflikt. Seda küll ei saand, see tuleb kõik omal nahal nüüd järgi proovida.“

Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA; omandivorm: avalik-õiguslik.

„Ma tegelen hästi palju seadmete töökindlusega ja just see seadmete kvaliteet ja töökindluse tõstmine, sellele asjale pandi väga vähe rõhku bakalaureuseõppes, magistris natuke selle peale mõeldakse. Oleks seda just rohkem oodanud.“

Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA; omandivorm: avalik-õiguslik.

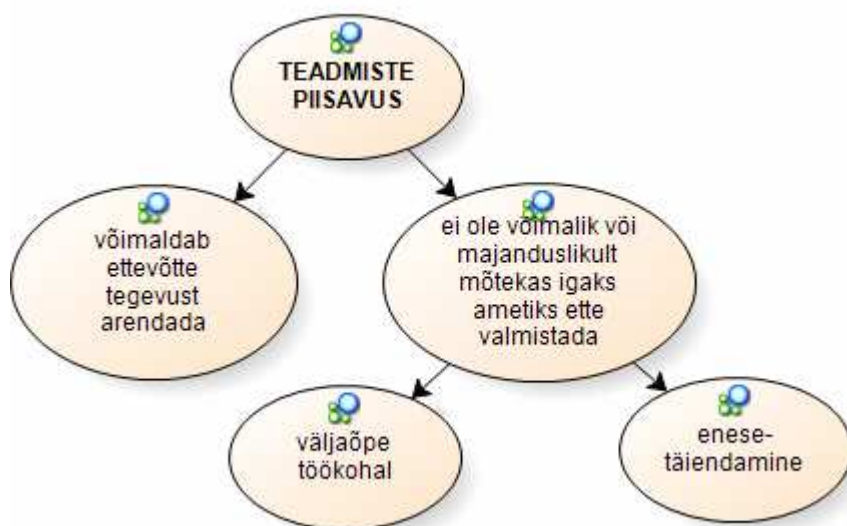
Spetsiifiliste teadmiste plussina näevad vilistlased seda, et nimetatud teadmiste domineerides ollakse tööks hästi ette valmistatud, samas tuuakse välja ka piirang – sellised teadmised valmistavad ette ainult väikese hulga ametite jaoks. Kui kõrgkooli lõpetanud on palju kitsalt erialaseid teadmisi ning vähe üldisi teadmisi, on ta valikuvõimalused tööturul kitsamad, kuid ta on valmis õpitud ametis kohe tööle asuma.

„Kuna mina olen õppinud rakenduskõrghariduse alal, aga siis meil oli ikkagi põhirõhk erialastel ainetel ja vägagi kitsapiirilisel piiritletud teemad, et selles mõttes peale ülikooli lõpetamist ei oleks nagu nende teadmistega väga suurt töökoha valimise võimalust, et muidugi kõrghariduse juurde kuuluvad teatud alusained olid olemas, aga rõhk ikkagi erialaainetel.“

Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus; omandivorm: riiklik.

4.4. Kõrgkoolist saadud hariduse piisavus erialaseks tööks

Vilistlastel paluti hinnata, kuivõrd piisav on nende arvates kõrgkoolist saadud haridus õpitud erialal töötamiseks. Mõlema uuritava valdkonna vilistlaste seas oli nii neid, kelle arvates oli saadud haridus piisav töökohal edukaks toimetulekuks, kui ka neid, kelle sõnul ainult kõrgkoolist saadud haridusest ei piisa. Teadmiste piisavuse küsimuse taustal kerkis taaskord üles üldiste ja spetsiifiliste teadmiste teema: kõike tööks vajaminevat ei saa kõrgkoolis õpetada ning seda ei peagi tegema (vt joonis 4).

Joonis 4. Kõrgkoolist saadud teadmiste piisavus erialaseks tööks vilistlaste hinnangul.

Mõned tehnikaerialade rakenduskõrgharidusega vilistlased tõid välja olukordi, kus nende oskused ja teadmised ei olnud mitte ainult piisavad, vaid võimaldasid ka ettevõtte tegevust arendada.

„Ja paljuski ma sain ise suunata seda, mida oma teadmistest ettevõttele pakkuda, siis ettevõtte kohandas oma tööd ka mingil määral selle järgi, kuidas minu teadmisi ära kasutada. Selline kahepoolne kohandumine.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

„Ma töötan suhteliselt ka teise ala peal, et õppisin masinaehitust, praegu töötan restaureerimises. Seal on täpselt see, et mis siia maani tehti kõik käsitsi, restaureerimine, nüüd on just see, et mina üritan nagu seda, eks

mingil määral - täielikult ei saa masinatega. /.../ See, mis ma seal koolist sain, ütleme joonestamist, programmide kasutamised, kõik nihukesed asjad, metalli omadused - just neid saab kõiki rakendada seal.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

Nii majandus- kui tehnikaerialade rakenduskõrgharidusega ja bakalaureusekraadiga vilistlased märkisid sageli, et kõrgkoolist saadud haridus on erialaseks tööks ebapiisav. Samas, nagu eespool juba korduvalt öeldud, mõisteti, et ettevõtteid on erinevaid: kõiki vajaminevaid teadmisi ja oskusi pole kõrgkoolist võimalik saada ning suur osa väljaõppest saadakse töökohal. Vaatamata sellele, et saadud teadmistest vilistlaste hinnangul ei piisa töötamiseks, ollakse saadud haridusega siiski rahul.

„Mina arvan seda, et ülikooliteadmised, kui sa lähed nagu erialasele tööle, siis nad on nagu kasutatavad, aga samas iga ettevõtte on omamoodi ja igal pool on ikkagi nagu oma spetsiifiline know-how, et siiski tuleb uuele töökohale minnes juurde õppida, et seal töökohas hästi hakkama saada.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„See ei ole vist kooli eesmärk ka, et koolis on meile ju ka selgitatud seda, et kuidas saab oma ametitunnistuse, et selleks on vaja lõpetada kool, selleks on vaja olla kaks aastat sellel tööl, teha teatud raskusega projekte, siis sa võid minna endale ametitunnistust nõudma. Nii ongi eesti koolides, me ei saagi öelda, et kool peaks nüüd kuidagi mingi täisväärtusliku inseneri välja andma, et võibolla ei olegi sellist ülesannet.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

„Eesti on nii väike, et ülikoolides ei saagi väga kitsaks ja spetsiifiliseks minna. Et ülikool annab ikka sellise üldise aluse. Igal töökohal sa ehitad selle konkreetse kompetentsi ka peale sinna.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Ka sel juhul, kui saadud teadmisi hinnati töötamiseks piisavateks, toodi välja praktilise töökogemuse olulisus, kuna alles töö käigus seostatakse olemasolevad teoreetilised teadmised praktikaga.

„Mu teadmised olid piisavad, aga selle aasta käigus, mis ma töötasin seal ettevõttes, paljud teadmised nagu hoopis kinnistusid ja ma sain nagu praktilise ülevaate nendest teoreetilistest teadmistest. Ehk siis ma alles tundsin seda haridust, mis mul olemas on või... noh võib-olla ma väljendusin

segaselt. See kandus nagu välja ja ma sain nagu aru, et mida ma täpselt oskan. Et see teoreetiline [teadmine] sai praktiliseks“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Kui kõrgkoolist ei saa anda tööks vajalikku täielikku teadmiste ja oskuste pagasit, siis nähakse peamiselt kahte võimalust kirjeldatud probleemi lahendamiseks. Märkimist väärib, et majandus- ja tehnikavaldkonna vilistlaste arvamused on siinkohal väga sarnased. Esimene võimalus on väljaõppe saamine töökohal, millest oli juttu eespool. Teine võimalus on ennast täiendada ja ise juurde õppida, ise ennast arendada.

„Ma arvan, et ülikool peabki looma baasi, millelt sa ise edasi arened. Kes on võimeline, see areneb ma-ei-tea-kuhu välja ja kes ei ole, siis tema jaoks olekski baka kraad OK, ning ongi kuskil ettevõttes näiteks 25 aastat lojaalne töötaja ja see ei olegi üldse halb.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Kui sa oma eriala peal oled, sa pead lihtsalt, on vajalik see, et sa suudaksid ise ka natuke mõelda, mitte ainult seda, mis sa koolis oled kas siis pähe õppind või mis sul seal on räägitud. Sest üks asi ongi see, et inimkond peab arenema ka, nagu öeldakse, et see, mis koolis räägitakse, see räägitakse kõigile ühtemoodi, aga kuskilt peab tõusma ka see erinevus nagu välja. Areng peab toimuma minu meelest.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

„Puhtalt selle kooli baasil edasi minna tööturule on lihtsalt julge samm. Kaks võimalust: kas said seda kohe rakendada oma töökohas ja tekkis parem ettekujutus või teine asi, et sa lähed sama õpituga ja õpid kõrvalt juurde või siis jätkad oma õpinguid magistris.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: era.**

4.5. Teadmiste konverteeritavus töökoha vahetuse korral

Meid huvitas, kui võrd konverteeritavad on vilistlaste arvates erialased teadmised töökoha vahetuse puhul. Töökoha vahetamisel tuleb enamasti nii tehnika- kui ka majanduserialade vilistlaste arvates täiendavalt õppida. Ennekõike tuleneb see tõsiasi, et ettevõtted on erinevad ning isegi kui pole tarvis midagi erialast juurde õppida, tuleb tutvuda ettevõtte spetsiifikaga.

„Aga kahte ühesugust firmat ja töökohta on väga raske leida. Ülikoolis said laiemalt teatud asju, aga midagi hakkad jälle õppima, kui vahetad.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: MA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Pole vahet reaalselt, et pead midagi erialast juurde õppima. Pigem ongi ettevõtte spetsiifika [mida pead õppima]. Et kas sa teed turundustööd A Le Coc'is või teed seda keerulises tehnoloogia-alases firmas. /.../ Et see ettevõtte spetsiifika tuleb tugevalt sisse. Need on kaks hästi erinevat ettevõtet. Aga tavaliselt küll vist ei ole. Et kui oled müügimees, siis ei ole vahet.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: MA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Nii majandus- kui ka tehnikavaldkonna vilistlased märgivad, et samas valdkonnas tegutsevad ettevõtted on tavaliselt siiski erinevad, näiteks kasutavad erinevaid tehnoloogiaid või erinevat metoodikat. Seetõttu on uude töökohta minnes tarvis täiendada spetsiifilisi teadmisi, näiteks õppida selgeks seal kasutatav tehnoloogia või metoodika.

„Mina arvan, et mina peaks tehnoloogiliselt küll juurde õppima, kui ma peaks vahetama [töökohta], et kindlasti vajaks mingisugust täiustamist ja juurdeõppimist, et ei ole päris see, et ühes ja samas valdkonnas, et kuna mu valdkond on transporditehnika, et ei ole päris samasugune igal pool. Mina arvan, et ma peaks juurde õppima, kui ma peaks vahetama tööd.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Igal ettevõttel on omad programmid, milles tööd tehakse, dokumenteeritakse ja ka natuke teistsugused lähenemisviisid. Ja tänu sellele, et kui sa lähed teise ettevõttesse, siis tuleb kas kohaneda nende siis selle programmidega, mida nad kasutavad, pluss siis veel kogu selle noh nende

lähenemisviisiga, aga üldpõhimõtted jäävad samaks, et raamatupidamine ei muutu, aga see tehniline pool, et just on see, et see lähenemisviis, et kuidas sa kontrollid neid ettevõtteid, metoodika nagu muutub. Aga muidu ei ole.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: MA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Põhiasjad on ikka samad ja kui see baas on all, siis igas ettevõttes on midagi teistmoodi, juba see, et toodangust tulenevalt on igal ettevõttel oma omapära ja alati on vaja midagi juurde õppida. Kunagi ei ole nii, et üks ühele sobib.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

Enesestmõistetavalt tuleb juurde õppida siis, kui uue töö spetsiifika erineb tunduvalt senise töö omast. Sageli on just majanduserialade vilistlased kirjeldatud olukorraga kokku puutunud või näevad võimalust sellisesse olukorda sattuda.

„Ma just kandideerisin uude kohta. Aga ma pole veel sealt vastust saanud ja sest mind pole veel vestlusele kutsutud. Aga ma õppisin avaliku sektori ökonomikat, siis see on just see finants- ja rahanduspool, mida ma spetsiifiliselt õppinud ei ole ja kindlasti ma pean juurde kas siis ise lugema või koolitust saama. Aga ma olen kindel, et ma saan sellega hakkama. Ja rahandusaineid olen ma ka koolis saanud ja see pole nagu võõras teema minu jaoks. Aga jah, kui ma vahetan ikka seda statistikat rahanduse vastu siis ma pean lisatööd tegema ja see pole niisama lihtne.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: MA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Turundusest minna raamatupidamisse, siis ongi vaja oluliselt uuesti õppida. Aga üldjuhul, kui sul on mingid üldteadmised, baas on olemas, siis on ka lihtsam.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: MA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Majanduserialade vilistlased näevad varasemast suuresti erineva töö puhul ohtu, et alustada tuleb madalamalt positsioonilt kui eelmises töökohas, sest uues kohas pole teises valdkonnas saadud spetsiifilistest kogemustest kasu.

„Et kui selline hüpe toimub, siis see saab toimuda vaid karjääri alguses, sest kui hiljem inimene 10 a tegelenud finantsiga ja tahab tegelda turunduse ja reklaami hüpata ja kui pole väga loominguline geenius, siis peab maanduma tuntavalt madalamale kohale. Palk madalam.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Majanduserialade vilistlaste arvates aitavad uutel töökohtadel hakkama saada üldteadmised, mida saab kasutada mistahes erialast tööd tehes. Juurde õppides on võimalik juba olemasolevatele, üldistele teadmistele lisada kitsaid teadmisi, mida läheb vaja uues ametis. Nii osutuvad üldised teadmised tööturul hästi konverteeritavaks kapitaliks.

„Iga ettevõtte tegutseb majanduskeskkonnas, mis tähendab – mida me oleme majanduses õppinud. Olgu rahvamajandus, ärimajandus, see on igas ettevõttes kasutusel, vahet ei ole. Kõik aspektid on seal olulised. Iga ettevõtte – seal on juhid, seal on vaja rahandusega tegeleda, seal on vaja turundada. Majandus on selles mõttes ääretult hea.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

5. ERIALANE HARIDUS JA TOIMETULEK MAJANDUSLANGUSE TINGIMUSTES

Kõik lõpetanud on seoses majanduslangusega välja toonud ennekõike muutusi erialase töö nõudluses ja pakkumises, aga ka töökoormuse kasvu. Teravamalt tunnevad erialase töö saamise võimaluste kahanemist majanduserialade vilistlased. Samas toovad just majanduserialade lõpetanud välja, et teadmised turumajanduse toimemehhanismidest aitavad neil muutunud olukorraga paremini toime tulla. Välja tuuakse majanduslanguse positiivne mõju, nähes selles kasulikku kogemust või majanduse korrastajat.

Tehnikaerialade vilistlased tajuvad majanduslanguse mõju vähem. Siiski toovad mõlema valdkonna inimesed välja, et töö leidmisel ja hoidmisel majanduslanguse ajal on kasu laiematest teadmistest. Kui tehnikaerialade vilistlaste puhul räägitakse majanduslanguse kontekstis pigem töökoha säilitamisest, siis majanduserialade lõpetanute jaoks haakub teema eelkõige uue töö leidmise võimalustega.

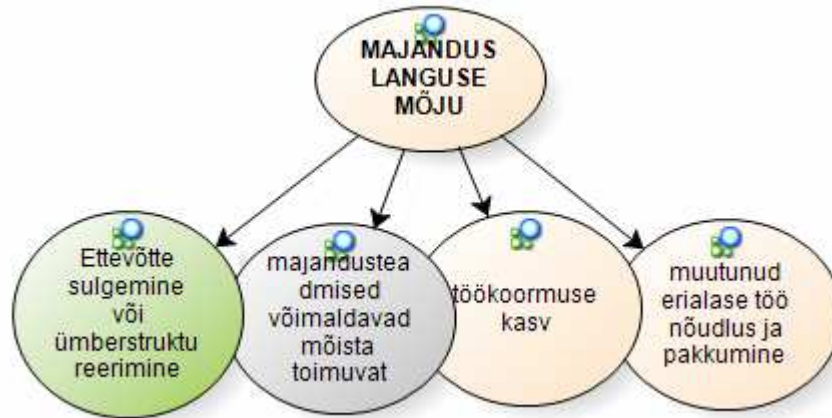
Soovisime teada saada, kuivõrd haavatavad on majanduslanguse tingimustes majandus- või tehnikavaldkonnas kõrghariduse omandanud inimesed. Millisena tajuvad majandus- ja tehnikaerialade lõpetanud oma võimalusi tööturul majanduskriisi tingimustes?

5.1. Majanduslanguse mõju

Uurimuses osalenud vilistlased tõdesid, et nendel on kõrgharidusega inimestena kergem majanduslanguse ajal toime tulla kui teistel, kellel kõrgharidust pole.

„Üks mõte on see, et kõigil kõrgharidusega inimestel on lihtsam kui neil, kellel ei ole kõrgharidust.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Joonis 5. Kuidas kogevad majanduslanguse mõju majandus- ja tehnikaerialade vilistlased.³

Käesolevas uurimuses osalenud kõrgkoolide vilistlased on majanduslanguse tingimustes toimetulekust rääkides märkinud ennekõike muutusi erialase töö nõudluses ja pakkumises, aga ka töökoormuse kasvu (vt joonis 5).

Vaatamata majanduslangusele on vilistlased väga positiivsed enda tulevikuväljavaadete osas. Isegi majanduskriisist rääkides tuuakse välja ka sellega kaasnevat häid külgi. Eriti majandusteadusliku haridusega inimesed mainivad, et erialased, valdavalt kõrgkoolist saadud teadmised aitavad emotsionaalsel tasandil muutunud olukorraga paremini toime tulla. Kuna mõistetakse majanduses asetleidvate tõusude ja languste tsüklilist iseloomu, suhtutakse toimuvasse adekvaatsemalt, teades, et nii tõus kui langus on ajutised. Majandust õppinud usuvad, et neil on olemas ettekujutus majanduses toimuvast ning olemasolevaid teadmisi kasutades on võimalik isiklikus elus sobivamaid majandusotsuseid teha.

„Ma arvan, et sellepärast ka [on kerge toime tulla], et me oleme seda koolis õppinud ja tegelikult majanduses kõik toimibki niimoodi. Et käibki tsükliliselt ja tuleb lihtsalt realistlikult mõelda ja vastavalt reageerida ja valida vahendeid, kuidas ennast halval ajal üles töötada ja siis heal ajal selleks halvaks ajaks jälle midagi koguda, kas ressursi või midagi muud. Ma arvan, et see arusaamine selles situatsioonist on natuke lihtsam, kui nendel kellel pole majanduse toimimisest õrna aimugi.“

Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA; omandivorm: avalik-õiguslik.

³ Roosaga on tähistatud kategooriad, teemad, mida kasutasid oma kogemustest ja arvamustest rääkides nii tehnika- kui majanduserialade lõpetanud. Halliga märgistatud teemasid käsitlesid vaid majanduserialade vilistlased ja rohelisega märgistatud vaid tehnikaerialade vilistlased.

Majandusharidusega inimesed toovad välja majanduslanguse positiivse mõju iseendale –nähes seda kui kasulike kogemuste pakkujat – või majandusele, tuues välja majanduskriisi rolli majanduse korrastajana.

„Töö sisu poolest, majandus keskendub väga palju majandustsüklitele ja majanduskriis on selge majandustsükli osa. Praegune hetk on mulle väga hea kogemuste saamise aeg.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Minu arust on väga hea, kõik asjad lähevad nagu selles mõttes nagu kuidagi õigesse rööpasse, et asjad toimivad vähemalt mingite normaalsete reeglite alusel. Vahepeal ma ei saanud aru, mis alustel see toimib. On niisuguseid mingeid raskemaid asju ka kindlasti, mis sellega kaasneb, aga ma arvan, et just pigem on nagu, pigem on kõik õigel teel, et see väike raputus käib asja juurde.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: era.**

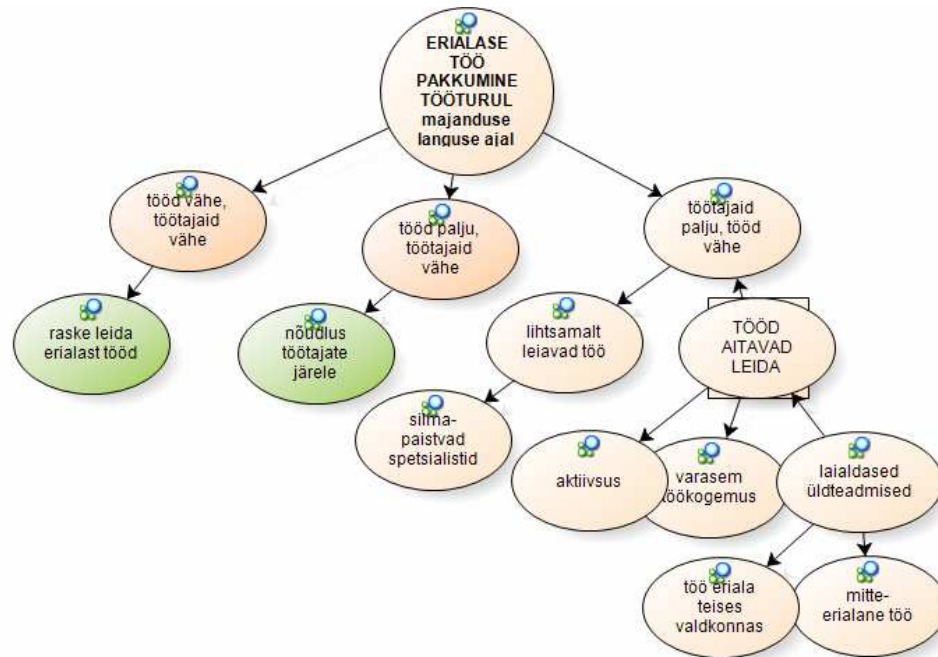
Tehnika ja lähedaste erialade lõpetanud näevad majanduslanguse positiivset külge kõrgkoolidele, mis väljendub selles, et ettevõtted ei haara endale enam koolipingist pooliku haridusega töötajaid ning kõrgkooli õppima asunutel on tugevam motivatsioon enne tööle asumist õpingud lõpetada. Nii väheneb oht, et tehnika või soojustehnika eriala võiks väikese lõpetanute arvu tõttu kõrgkoolist hoopis kaduda.

Meil oli ka isegi, et hakkas vahepeal [üliõpilaste arv vähenema] ... /.../ magistri järgi tuleb tellimus, selle pealt nad saavad raha ja kui ei ole lõpetajaid [liidetakse õppekava teise õppekavaga]... Ja ütleme, et majanduskriisi mõju on see, et hoolega õpitakse ja on rohkem lõpetajaid, [see on] positiivne.

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

5.2. Erialase töö leidmise võimalused majanduslanguse tingimustes

Kõige enam jäi intervjuudest kõlama mõte, et majanduslangus on mõjutanud erialase töö nõudlust ja pakkumist (vt joonis 6). Erialati ja erinevate ametite puhul on töö nõudluse ja pakkumise suhe erinev.

Joonis 6. Vilistlaste nägemus erialase töö pakkumisest tööturul ja tegurid, mis aitavad tööd leida, kui töökohti on vähem kui töölesoovijaid.⁴

Majanduslanguse ajal, mil töökohtade hulk on vähenenud, on ka vilistlased kokku puutunud olukorraga, kus vakantseid töökohti on vähe ning vabale töökohale kandideerib suur hulk töölesoovijaid. Töö saamise eelduseks olev erialane haridus on olemas paljudel. Iseäranis on kirjeldatud olukord puudutanud just majanduserialade vilistlasi, kuna majandusharidusega inimesi on tööturul palju. Nagu oli juttu juba eespool tööturule sisenemist käsitlevas peatükis, eelistavad tööandjad tavaliselt suure hulga kandidaatide seast tööle võtta kogenud spetsialiste, mis teeb töökogemuseta kõrgkoolilõpetajate tööturule sisenemise raskeks.

⁴ Roosaga on tähistatud kategooriad, teemad, mida kasutasid oma kogemustest ja arvamustest rääkides nii tehnika- kui majanduserialade lõpetanud. Rohelisega on märgistatud vaid tehnikaerialade vilistlaste poolt tõstatatud teemad.

„Selles mõttes see mõte on ka hästi õige. Sellest on aastaid räägitud. 2006–2007 jne, et majandusinimesi produtseeritakse üle. Selline hall mass tormas majandusse, et olla popp. Juuraga sama lugu. Et majandust tuleb absoluutselt igast kõrgkoolist Eestis, nagu Väändrast laudu. Väändrast vist enam laudu ei tule. Aga majandusinimesi tuleb ikka hästi palju. Sest seda on lihtne õppida. Saad 3-aastase baka kätte. See oli põhjus, miks ma läksin loomulikult edasi õppima. Sest kõik kohad on neid kolmeaastaseid [bakalaureusi] täis. Täna kindlasti majandusinimestel on keeruline, et kui nad mõned aastad tagasi said lihtsamalt tööd.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: MA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Neli peamist majanduse eriala TÜs: finants-, pangandus-, turundus- ja juhtimine. Turundus- ja finantspool langeb. Juhtimine, noh, vaevalt keegi uusi juhte palkab sel ajal. Finantspool jääb samaks. Kui on inimene võtta, siis majanduslangus mõjutab majandusteaduskonna lõpetanuid rohkem kui teisi.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Teistest veidi **lihtsam on tööd leida neil majandusharidusega inimestel, kes juba on oma ala silmapaistvad spetsialistid.** Vilistlaste sõnul on heade ja tunnustatud spetsialistide järele nõudlus olemas ka majanduslanguse tingimustes. Samuti tuuakse välja, et suure konkurentsi korral muutub järjest olulisemaks ka **omandatud kõrghariduse tase.** Majanduseriala vilistlased toovad välja, et magistrikraad võib anda eelise paljude kandideerijate hulgast silmajäämiseks.

„Ma ütlesin, et minu arust on kerge [tööd leida]. Selles suhtes ma vahetasin suvel töökohta ja ma ei tea, lihtsalt helistati ja kutsuti ja rääkisin inimestega juttu ja tundus OK olevat.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Aga samas, kui su mingid huvid on ja sa oled natuke teistsugune või natuke paistad silma mingis valdkonnas, siis on nagu ilmselgelt lihtne leida seda. Niisuguseid tarku ja osavaid inimesi on igal pool vaja, selles mõttes, et ega maailmas töö pole ära kadunud, pigem ongi see töö kvaliteet, mis inimesi seal vaja on, selliseid keskpäraseid ei ole vaja aga, aga selliseid spetsialiste, tegijaid on igal pool vaja.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Kui CV-online'i vaadata, siis ikka on vaja meie haridusega inimest. Ja ikka peaaegu, no otseselt ei ole öeldud, aga ikka on peaaegu magistrit vaja. Ja

veel kui oleks rahandus- ja finantssuund, siis oleks veel suurem tõenäosus saada.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Majandusharidusega kõrgkooli lõpetanud toovad välja, et majanduslanguse tingimustes on varasema töökogemusega raske, isegi peaaegu võimatu tööd leida. Kui tulevasel tööandjal on võimalik töötajat valida suure hulga kandidaatide seast, siis – nagu juba tööturule sisenemise teema juures märgitud – nõutava hariduse olemasolu järel on järgmiseks sõelaks **töökogemuse olemasolu**. Kui seda pole, ei kutsuta töölesoovijat intervjuule, märkis üks majandusvaldkonna vilistlane.

„Ma ütlen ka seda, et praegu on raske tööd leida, ma ei ole veel leidnud. Ja seda ka, et kogemus on hästi tähtis, et enamus töökuulutusi näevad ette, et 2–5 aastat peab olema kogemust, et kui mul seda ei ole, siis ei kutsuta intervjuulegi.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Olukorras, kus vabu töökohti on vähe, töölesoovijaid aga palju, aitavad vilistlaste sõnul tööd leida lisaks varasemale töökogemusele ka **laialdased üldteadmised ning isiku enda aktiivsus**. Aktiivsust nimetavad tööd leida aitava tegurina nii majandus- kui ka tehnikavaldkonna erialade vilistlased.

„Kui kooli lõpetad ja midagi teinud ei ole, et ootad kui uksest astud välja, et keegi ootab sind, et lõpuks sa nüüd tulid, et palk on siin, eks ole, võtab su käevangu ja viib kontorihoonesse, seda ei ole jah. Inimene peab algusest peale hästi aktiivne ise olema, et enne õppimist, õppimise ajal ja peale õppimist, igal ajal, küll see töökoht siis ka tuleb, kui see on eesmärk.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: era.**

Töö leidmisel ja hoidmisel majanduslanguse ajal on kasuks laiemate teadmiste olemasolu, seda on ühtviisi kogunud nii majandus- kui ka tehnikaerialade vilistlased. Tehnikaerialade vilistlaste puhul on jutuks pigem töö säilitamine, majanduserialade lõpetanute puhul aga uue töö leidmine.

„Praegu tuleb just kasuks ütleme ülikoolist saadud selline laiapõhjalised teadmised ja oskused, et sellepärast kui tööl koondatakse, siis sinu kõrvalt inimesi ära, see tähendab, et sa hakkad võtma endale ka teisi ülesandeid

sealt ja kui sa suudad seda teha, asendada, siis sa püsid seal, kui ei suuda, siis oled ise järgmine, kes läheb.“

Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus; omandivorm: riiklik.

„Samas, kui erialasid võrrelda, kui võtta buumi tipp, kui kõigile tööd, ühtviisi tööd nii heale insenerile kui finantsanalüütikule ja võtta nüüdne langus, siis pigem on majandusteaduskonna lõpetanud raskem leida tööd kui geenitehnoloogil või füüsikainseneril. Natuke raskem on, aga samas üldhumanitaarsete aladega võrreldes oleme väga laia põhjaga ja saame hakkama.“

Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA; omandivorm: avalik-õiguslik.

Laialdased teadmised aitavad majandusharidusega inimestel leida uut erialast tööd, mis nõuab küll teistsuguseid spetsiifilisi teadmisi ja oskusi, kuid millega alustamisel on toeks kõrgkoolist saadud üldised erialased teadmised. Laialdased teadmised võimaldavad lisaks majandusele ka teistes valdkondades töötada.

„Et majandus on selline suhteliselt universaalne aine, mida õppida, no ma ise olen ka muud tööd, mitte majandusalast. Julgelt võetakse ka majandusharidusega inimesi mujale valdkondadesse.“

Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA; omandivorm: avalik-õiguslik.

Tehnikaerialade lõpetanud tunnetavad, et neile töökohti üldiselt jätkub, mõne vastavat haridust eeldava ameti puhul on ka majanduskriisi tingimustes tegemist tööjõupuudusega.

„Mingid firmad muidugi, näiteks insenerivaldkonnas, mis tõesti on palku kärpinud ja kes on väga siseturule mingisuguseid kütteseadmeid pakkunud, et mõnel on ilmselt raske ka. Aga tegelikkuses on ikkagi tööjõuturg, alati on võimalus teise firmasse minna. Et need firmad, kes ei saa hakkama, jooksevad töötajatest tühjaks. Mis ei ole nii elujõulised. Et masu teeb korrektureid. Pigem on lihtsam.“

Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA; omandivorm: avalik-õiguslik.

„Mina olen ka kokku puutunud, et otsitakse insenere just.“

Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA; omandivorm: avalik-õiguslik.

Venekeelses fookusgrupis osalenult lisandus mõte, et isegi kui majanduskriisi tingimustes töäjõupuudust otseselt ei ole, arvestavad tööandjad sellega, et kui peagi on tarvis tootmist laiendada, siis uusi töötajaid leida ei ole kerge ning seetõttu säilitatakse töökohad haritud ning töökogemustega inimestele.

„ /.../ kui kriis lõpeb ning sinul [tööandjal] tekib vajadus tootmist arendada, ja sul ei ole inseneri automaatika alal, ei ole sul võimalik otse tänavalt kõrgharidusega inimest võtta, et ta kohe efektiivselt töötama hakkaks. Sel põhjusel hoitaksegi taolise hariduse ja kogemusega inimesi.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: MA;
omandivorm: avalik-õiguslik; õppekeel: vene.**

Samas, kui ühelt poolt on majandushariduse saanute seas suurenenud tööpuudusele vaatamata neid, kes hindavad oma võimalusi tööd leida helgetena, siis teisalt on tehnikavaldkonna puhul neid, kellele töö leidmine on keeruline. Nii eesti kui ka vene õppekeele rühmades on just bakalaureusekraadiga tehnikaerialade vilistlased märkinud raskusi töö leidmisel.

„Aga meie, kõrgharidusega bakalaureused istume ning ei leia endale tegevust. Ei ole nõudlust. Läksin täna meelega stendi juurde vaatama: mehaanika [erialal tööpakkumisi] – null.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik; õppekeel: vene.**

Üheks alaks, kus tööd leida oli raske juba enne majanduslangust, on infotehnoloogia puhul riistvara arendus. Erialast tööd on vilistlaste endi sõnul saanud üksikud, sest riistvara arendusega tegelevaid firmasid on Eestis vähe. Nii leiavad lõpetanud tööd IT muudes valdkondades. Siinkohal pole tegemist niivõrd majanduslanguse mõjudega, kuivõrd sellega, et mõnedel erialadel töötajate pakkumise suurendamine (töötajaid koolitatakse rohkem või hakatakse uuel erialal välja koolitama) ei ole automaatselt suurendanud nõudlust nende erialade töötajate järele.

„Jah, minu originaerialal, mis on infotehnoloogia, eriti ei leiakski muud rakendust kui näiteks kuskil instituudis, Tartus näiteks. Töötada tehnoloogiafirmas... neid ei ole. Noh kuskil Elionides või muudes kommunikatsiooniettevõtetes võiks töötada, aga need pakuvad ka rohkem kõrgtasemel teenust. Ericsson Tallinnas või nagu need on. Tallinnas mul üks kursavend läks Ericssoni ja nüüd paneb 3G-sid Eestis. See on erialane töö,

mis on nagu meie erialale vastav. Meid lõpetas 6 või 7 tükki, üks töötab erialal, teised töötavad kõrvalerialal ehk siis informaatika ja tarkvara näiteks. Mitte riistvara arendus.“

**Eriala valdkond: tehnika, eriala: tehnoloogia; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Majanduskriisi ajal **toimetulekut mõjutab lisaks õpitud erialale ka elukoht**. Mõlema uuritud valdkonna vilistlased märkisid, et väljaspool Tallinna on raskem erialast tööd leida. Kui kitsalt erialaseid töökohti on väga vähe, osutub töö saamine väga keeruliseks ja aeganõudvaks protsessiks. Näiteks majandusharidusega vilistlase sõnul on Tartus raske leida tööd turunduse alal.

„Meil siin turundusalaseid töökohti [on vähe] – Tartus eriti vist – näiteks poole aasta jooksul võibolla 1–2 kohta on [pakkuda]. Tallinnas on võibolla veidi rohkem, aga konkursid on ikka päris karmid.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: MA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Enamus firmades, mis ma leidnud olen, on kõik Tallinnas.“

**Eriala valdkond: tehnika, eriala: tehnoloogia; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

6. ERIALA TULEVIKUPERSPEKTIIV

Vilistlased on seisukohal, et headele spetsialistidele jätkub alati tööd, nii majanduse tõusu- kui ka languse faasis. Tehnikaerialade vilistlased on töö leidmise perspektiivi hinnates siiski optimistlikumad, jagades valdavalt arvamust, et ka tulevikus on nende erialal võimalik leida tööd. Majanduserialade vilistlased on esitanud erinevaid seisukohti: ühelt poolt tuuakse välja stabiilsemad valdkonnad majanduse sees, kus vajadus töötajate järele ei muutu, teisalt märgitakse, et kuna töökohti on vähem kui eelnevatel aastatel, on ka tööd raskem saada. Omandatud hariduse tugeva küljena toovad majanduserialade vilistlased esile oskuse ise töökohti luua.

Soovides teada, millisena näevad vilistlased oma eriala tulevikku, tööturu nõudlust selle eriala omandanud inimeste järele, küsisime, kas nende õpitud erialal on praegu mõtet õppima asuda. Küsimus esitati kas projektiivküsimuse vormis: "Kui Teie hea tuttav on huvitatud Teie erialast, kas Te soovitaksite tal seda õppima minna? Kas tal on võimalik pärast lõpetamist sel alal tööd leida?" või otsese küsimusena: "Kas Teie arvates lähiaastatel Teie eriala inimeste järele nõudlus suureneb või väheneb?" Tulenevalt küsimuse püstitusest domineeris vastustes tööturule sisenemise võimaluste temaatika. Mõned intervjueeritavatest rääkisid siiski käsitletava teema juures ka eriala õppimisest ning selleks vajalike vaimsete võimete olemasolust.

Tööturule sisenemise võimalustena kirjeldasid vilistlased nii võimalusi saada tööd (hakata töövõtjaks) kui ka võimalusi siseneda tööturule tööandjana. See, millisena näevad mõlema uuritava valdkonna vilistlased töö saamise võimalusi mõne aasta pärast, on väga sarnane eelmises peatükis kirjeldatuga: peamiselt räägiti erialase töö nõudluse ja pakkumise vahekorra.

Arvamused eriala tulevikuperspektiivi osas on väga erinevad. Vastavalt sellele, kui raske on tööd leida, jagunevad arvamused skaalal viide rühma. Skaala on tuletatud analüüsitud intervjuude põhjal. Sulgudes on lisatud, kas antud kategooria käib ühe või mõlema erialavaldkonna kohta:

- 1) Erialase töö leidmisega pole probleeme (tehnika- ja majandusvaldkonna vilistlasted).
- 2) Heal spetsialistil on võimalik erialast tööd leida (tehnika- ja majandusvaldkonna vilistlasted).
- 3) Mõnel suunal valdkonna sees on tööd piisavalt (majandusvaldkonna vilistlasted).
- 4) Erialase töö leidmise raskuste korral on võimalik leida erialalähedast tööd (tehnika- ja majandusvaldkonna vilistlasted).
- 5) Tegemist on selle eriala inimeste üleproduktiooniga, tööd on saada raske (majandusvaldkonna vilistlasted).

Paljud tehnikaerialade vilistlased ning mõned majanduserialade vilistlased olid seisukohal, et nende erialal on mõne aasta pärast võimalik tööd leida. Nii näiteks väljendab üks majandusharidusega vilistlane veendumust, et tema eriala ei kao kuhugi – majandusharidusega inimesi on alati tarvis. Tehnika-alase haridusega vilistlased märgivad samuti, et nende erialal on nii praegu kui ka tulevikus võimalik tööd leida.

“Soovitan soojalt [oma eriala õppida]. Ja üks tuttav isegi läks õppima ja ei kahelnud ja mina kiidan selle väga heaks, seda on ikka endiselt vaja ja ei kao praegu see küll kuhugi.”

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

“No minu arust raua eriala on olnud stabiilselt kogu aja kõrge nõudlusega ja siin midagi erilist nüüd muutuda ei saa lähiaastatel, et ta jääb ikkagi umbes nii nagu ta praegust on.”

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

Mõlema vaatlusaluse valdkonna vilistlased on väljendanud arvamust, et heale spetsialistile jätkub alati tööd. Sama seisukoht oli esindatud ka siis, kui küsiti vilistlaste arvamusi majanduskriisi mõjude kohta.

„/.../ igal erialal võid olla tipus, ja siis ei tohiks probleemi olla [töö saamisega].“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Tegelikult saab iga inimene tööd, kui ta oma erialas tugev on. Ma arvan, ei tekitaks probleemi see.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Majanduserialade vilistlased viitavad majandusele kui laiale valdkonnale ning väljendavad seisukohta, et mõnel majanduse suunal on võimalik tööd leida – need on stabiilsed valdkonnad majanduse sees, kus tööjõu nõudlus ei sõltu majanduse languse- või tõusufaasist. Alati tööturul nõutud eriala spetsialistidena on nimetatud näiteks finantsarvestuse spetsialiste. Seevastu tehnikaerialade vilistlased ei erista tehnikavaldkonnas selliseid erialasid või valdkondi, kus tööjõu nõudlus oleks tavapärasest erinev.

„Oleneb, kus valdkonnas ka [tööd otsida]. Osad valdkonnad majanduses on need, kus alati läheb vaja [töötajaid] ja tuleb juurde [töökohti] ja osad on sellised, et võiks jääda teatud tasemele, üle ei tasu toota. Kui vaatad finantsarvestusse, siis neid spetsialiste läheb alati vaja. Kes oskaksid analüüsida, see on väga vajalik. /.../ Näiteks regionaalse korralduse reform, miks see läbi ei läinud, siis lugesin, et ühtegi plaani ei olnud, miks see nii peab olema. Ühtegi majanduslikku ega sotsiaalset uuringut ei olnud tehtud ja seda ei kavatseta ka tulevikus teha. 1997. aastast peale üritatakse seda teha, järelikult on puudus, kes oskaks seda teha, analüüsida, mis toimub. Ma arvan küll, et ikka läheb vaja [töötajaid].“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Kui mõne aasta pärast napibki tööturul erialaseid töökohti, siis mõlema valdkonna vilistlaste arvates on võimalik leida vähemalt erialale lähedast tööd. Nii näiteks tuuakse majandusvaldkonnas välja võimalus liikuda teisele alale, millele pole õpingute käigus kitsalt spetsialiseerunud; tehnikavaldkonnas räägitakse võimalusest teha inseneritöö asemel pingioperaatori tööd.

„Noh majanduse puhul on täpselt nagu see ka, et väga raske on defineerida üldise majanduse alal, mis on see minu erialane töö. Mis see minu eriala on. Meil on spetsialiseerumised ka: kas juht, raamatupidaja, turundus, või analüütik. Selliseid erialalähedasi töökohti, ma arvan, et seal see laiapõhjalisus mängu tulebki. Et inimesed arvavad, et mingi töö ma ikka saan. Ja majandusele see kahjuks ikka ei tule. Isegi kui sa oled assistent kuskil, siis mingid baasteadmised on olemas selles valdkonnas ja sealt on hea alustada vähemalt ja edasi minna. Selline kohanemisvõime tuleb kindlasti kasuks, et ei ole liiga ühte auku palli mängitud.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Masinaehitus on, jah, selline, et kui sa oled masinaehitaja, konstruktor, lood. Aga masinaehitus on ka see, et oled pingioperaator. See ei eelda küll mingit tohutut haridust, aga samas päris paljud masinaehitusest lähevad pingioperaatoriks ka. Eks meilgi kursusel, ma tean ühte, kes on pingioperaator. Ta ei saa küll konstruktoripalka, aga praegusel raskel ajal töö on ikkagi olemas. Kõik, kes masinaehitust õpivad, ei ole leidurid.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

Erinevalt tehnikaerialade vilistlastest, toovad majandusvaldkonna vilistlased välja ka mure, et majanduserialade puhul ei pruugi töö saamine tulevikuski kerge olla. Nii näeb üks majandusharidusega vilistlane majanduslanguse mõjusid pigem pikaajalistena ja kumuleeruvatena ning tööturu nõudlust majandusharidusega inimeste järele pigem kahanevana. Teine majandusvaldkonna eriala vilistlane on seisukohal, et Eesti majandus tervikuna on struktuuralses kriisis, kuna koolitatud on palju administratiivtöötajaid ning vähe insenere ja geenitehnolooge.

„Kuna see majandus on üldiselt üsna suurel määral kokku kukkumas, siis mahud on kõik vähenenud, ei müüda enam nii palju asju, ei toodeta nii palju asju, selleks on vähem müügitimehi vaja, kõiki on vähem vaja, et kogu seda protsessi üleval pidada. Ettevõtted kulutavad palju vähem, igal pool on väga suured, just need kulude kokkuhoiupoliitika, mistõttu paljud, kas siis kirjastajad ja kõik muud ka kaotavad, sest enam ei osteta nii palju ettevõtetes ajakirju. See kõik tõmbab seda majanduse käivet maha ja kui seda tõmmatakse maha, siis igal pool on jälle müügitimehi vähem vaja, võib-olla ühte vähem vaja, kesktasemejuhte, nüüd need juhivad pigem ise selle töö ära, mis võib-olla varem keskastmejuhid tegid ja siis ongi see, et kaob nagu see vajadus majanduse lõpetanud inimeste järgi ära. Noh, on vähem.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Ma olen pigem kriitiline, sest ma olen veendunud, et Eesti majandus on suures struktuuralses kriisis. Meil on liiga palju juriste ja majandusteadlasi, kui kokku võtta see statistika: 150 majanduse lõpetab TÜs, 60 inimest on väärt olema majandusteadlased, kuna neid huvitab. Teised tulevadki, et tööd leida ja laiapõhjaline haridus saada, ilma omamata mingit huvi. Pigem kui asjad lähevad hästi, pigem on vajadus inseneride, geenitehnoloogide järele. Majandust ainult sellise administratiivtööga edasi ei vea. Seda praegu raske prognoosida, kas meie eriala tõuseb või ei.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Teise tööturule sisenemise moodusena nähakse võimalust hakata ise tööandjaks. Majanduserialade vilistlased näevad oma hariduse tugeva küljena just oskust ise töökohti luua. Sel juhul, nagu on öelnud üks majandusvaldkonna eriala vilistlane, võib ka majanduslangust vaadelda kui üht õppimisvõimalust.

„Aga paljudest saavad ettevõtjad ja need on just praegu õpivad ja saavad aru, kuidas õigesti tegutseda tulevas olukorras. Ehk need nagu tunnevad end väga hästi, kui majanduskriis hakkab lõppema.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Mina arvan, et tegelikult ettevõtlusega tegelevate inimeste järele on nõudlust küll, et see osa on väga väike. Ja väikeettevõtlusega tegeleb ikka väga väike hulk inimesi ja praegugi on näha, kui töötus suureneb ja inimesed on seal massidega töbörsil, siis suhtumine mulle ei meeldi. Et öeldakse, et kui teil muud teha ei ole, hakake ettevõtjaks ja paisatakse sinna rahad ja hakatakse neid üles upitama ja võibolla mõni teeb seal mõne väikse töökoja, aga see on väga väike osa. Aga et tegelikult mõtteviis peab muutuma, et oleks rohkem neid, kes julgeksid tegeleda ja luua ettevõtet, ja teisi tööle palgata. Peaks laiemalt olema inimesi, kes on mingisuguse ettevõtluse haridusega.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: era.**

Samas väljendati ka teistsugust seisukohta, et mingi teise ala spetsialistidel on paremad võimalused ettevõtet luua ning ka ettevõtte juhtimisega toime tulla, kui seda on majandusharidusega inimestel, kuna neil on olemas põhjalikud teadmised valdkonnast, milles ettevõtte tegutseb. Sellisel seisukohal oli nii tehnika- kui ka majandusharidusega vilistlasi.

„Minu meelest spetsialistil on tunduvalt rohkem eeliseid avada omaenda või luua oma ettevõtte kui majandust õppinul.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„See on huvitav, sest meil ettevõttes on ka praegused juhid majanduse taustaga ja saavad kokku omavahel nagu tehnikainimesed ja siis ärimehed, ärijuhid, ja tead, kui konfliktne see vahel on. See äriinimene ei saa aru tehnikast. See tekitab alati palju probleeme tehnikainimeste jaoks, eriti kui ta [äriinimene] on kõrgemal positsioonil.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Teistest erineva vaatenurga on välja toonud venekeelses fookusgrupis osalenu: töö leidmise võimalused on erinevad keskastme spetsialistideks ning tippjuhtideks pürgijatel ning kui esimesena nimetatutele töökohti jätkub, siis kõrgemal tasemel on konkurents väga tihe.

„See on fakt, et kui soovid kõrgemale jõuda, tuleb ette raskusi, sest Eestis on turg väike ning see on põhimõtteliselt juba spetsialiste täis. Konkurents on kõrgtasemel, see [konkurents] on tihe. Kesktasemel avatakse ikka uusi ettevõtteid, või laiendatakse [olemasolevaid], kõik need inimesed on vajalikud, nad peavad seadmeid kontrollima. Üks inimene asendab kümmet lihttöölist. Kuid see on kesktase. Arvan, et siin hakkab nõudlus kasvama, et see on alati olemas.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: MA;
omandivorm: avalik-õiguslik; õppekeel: vene.**

Tööturule sisenemise võimaluste kõrval vaagisid mõned vilistlased oma eriala õppimise mõttekust ka teisest, õppimisele enesele suunatud vaatekohast. Näiteks arvasid tehnikavaldkonna erialade vilistlased, et enne eriala õppima asumist on mõistlik hinnata oma huvisid ja võimeid. Eeldab ju tehnikaerialade õppimine ühtlasi matemaatikas ja füüsikas põhjalike teadmiste omandamist ning kui võimeid pole piisaval määral, jäävad õpingud lihtsalt katki.

„Vastab tõele, et mõned inimesed lähevad ülikooli ja võibolla peaks kutsekooli minema, aga Eestis on selline tendents. Minu erialal aga võibolla on see, et sinna võivad isegi minna mõned, kes ülikooli võibolla ei kuulu või ... no mõned küll ei saa hakkama. Ja täpsemalt, meil oligi, jõuludeks olid pooled kadunud. /.../.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

Õpitud eriala nägid vilistlased kui head alust edasisteks õpinguteks ning julgusid seda ka teistele soovitada. Majandusharidusega vilistlased näevad oma haridust edasiste õpingute võimaliku alusena, tehnikaerialade vilistlased toovad omakorda välja majandusalaste teadmiste vajalikkuse. Tehnikaerialade vilistlased näevad sel juhul majandusharidust täiendava haridusena, mis omandatakse lisaks esimesena saadud tehnikaharidusele.

„Mina soovitaks ka, et see, mis pärast ülikooli tuleb, see on inimeses endas kinni, et nagu ütlesin, et majandusharidusega inimesed võivad leida väga mitmes vallas tööd. Aga üks iga inimene peab oma leidma. Aga et see on hea

*põhi, et hiljem midagi sinna juurde õppida, võimalusi on tohutult, kui on
viitsimist.“*

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

*„Ega inseneriamet ei ole see, et kui sa lähed insenerina tööle, siis öeldakse,
kulude kokkuvõid, vähendada kulusid - seal on hästi palju majandust ka
sees, seda ei anta, õpib töö käigus. Aga äriprojekti kirjutamine, kus sa pead
kõik kulud ja tulud kokku võtma, mis sa arvad poole aasta jooksul, siis see
arendab ikka väga palju.“*

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

Majanduserialade vilistlaselt pärineb ka mõte, et lihtsam on tööd leida sellel,
kelle haridus on kokku pandud erinevatest harudest ning kes seetõttu suudab
täita mõnd olulist nišši tööturul.

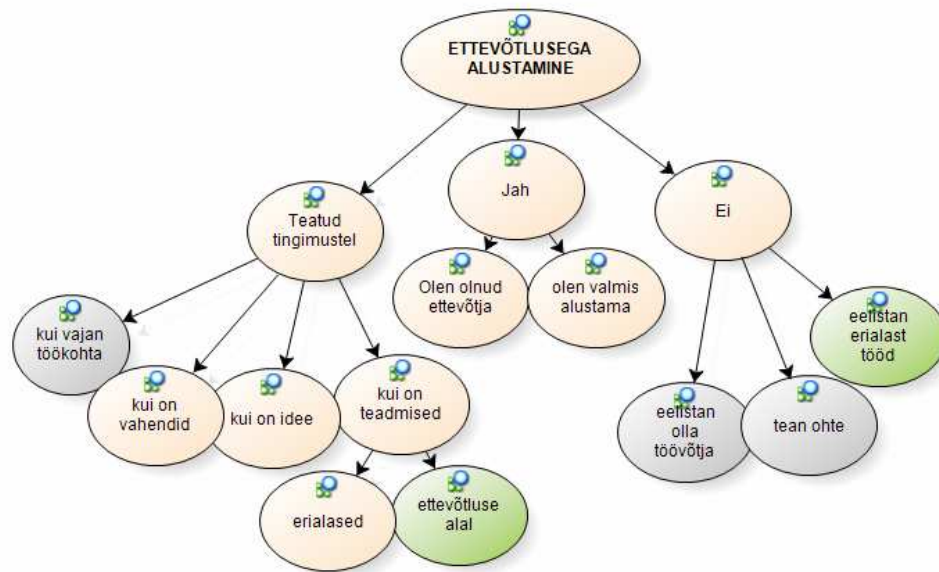
*„Ettevõtete üldmaht ilmselt väheneb, aga võib-olla sellised spetsiifilised
harud nagu suurenevad. Kellel on mingitest erinevatest valdkondadest nii-
öelda nii kogemus kui haridus kokku pandud. Seal võib isegi suureneda
[nõudlus].“*

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: MA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

7. ETTEVÕTLUSEGA ALUSTAMINE

Nii majandus- kui ka tehnikaerialade lõpetanute seas on neid, kes tegelevad ettevõtlusega või on valmis sellega alustama. Ettevõtlusega alustamise peamise tingimusena näevad kõrgkoolide vilistlased idee ja vahendite olemasolu. Majandusalase haridusega inimesi kallutaks nende endi arvates ettevõtlusega alustama olemasoleva töö kaotus, tehnikaerialade vilistlasi aga ettevõtlusalaste teadmiste lisandumine. Mõlema vaatlusaluse valdkonna vilistlased toovad välja erinevad põhjused, miks nad ei soovi ettevõtlusega alustada. Kui majandusalase kõrgharidusega isikud eelistavad olla töövõtjad, kuna on enda sõnul liiga hästi kursis kõikvõimalike ettevõtlusega seotud ohtudega, siis tehnikaalase kõrghariduse saanud eelistavad ettevõtjaks hakkamisele erialase töö tegemist.

Mil määral on valmis erinevate valdkondade lõpetanud ettevõtlusega alustama ja ise töökohti looma? Selgus, et vilistlased jagunevad kolme suurde rühma: ühed on ettevõtlusega valmis alustama lähiajal või ongi juba alustanud; teised hakkaksid ettevõtjateks teatud tingimustel; kolmandad ei soovi ettevõtlusega tegelda. Samas, nagu näha ka jooniselt 7, on põhjendused väga erinevad.

Joonis 7. Kas ja miks ollakse või ei olda valmis ettevõtlusega alustama?⁵

Kuidas põhjendati oma vastust ettevõtlusega alustamist käsitlevale küsimusele, seda järgnevalt vaatlemegi.

Mõned kõrgkoolide majandus- ja tehnikaerialade vilistlastest on juba olnud ettevõtjad või olid seda ka küsitluse hetkel. Mõned mainisid vaid, et on juba ettevõtjatena mõnda aega tegevad, teised valgustasid ka ettevõtjaks hakkamise tagamaid. Näiteks sai ühel juhul määravaks asjaolu, et sooviti töökohta vahetada ning ise ettevõtte loomine oli arvestatavaks alternatiiviks uue töökoha otsimisele.

„Ma tahtsin ära tulla oma töökohast ja oli valida, kas otsida uus töökoht või hakata ise tegutsema. Ja kuna ma ise olen ettevõtluskonverentse korraldand mitu aastat ja ettevõtlusega väga tihedalt kogu aeg seotud olnud, siis tundus see hästi mõistlik. Kuigi ma ei oodand, et see nii vara juhtub.“

Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA; omandivorm: avalik-õiguslik.

Tehnikaerialade venekeelsete õppegruppide vilistlased on märkinud ka seda, et inseneriharidusega inimesed loovad firma mingi konkreetse projekti

⁵ Roosaga on tähistatud kategooriad, teemad, mida kasutasid oma kogemustest ja arvamustest rääkides nii tehnika- kui majanduserialade lõpetanud. Halliga märgistatud teemasid käsitlesid vaid majanduserialade vilistlased ja rohelisega märgistatud vaid tehnikaerialade vilistlased.

täitmiseks. Pärast projekti valmimist otsitakse uusi projekte ning püütakse vahepealne aeg üle elada.

„Ma arvan, et igal pool, kus insenerid töötavad, on selline variant, et firma luuakse projekti täitmiseks. Sa leiad kõigepealt projekti, seejärel leiad inimesed ja lõpuks lood firma, mis selle projekti ellu viiks.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: MA;
omandivorm: avalik-õiguslik; õppekeel: vene.**

Mitte alati ei järgnenud ettevõtlusega alustamine kõrgkooliõpingutele. Oli ka neid – seda just erakõrgkoolide vilistlaste seas – kes asusid alles pärast ettevõtte loomist majandust õppima, sest soovisid täiendada olemasolevaid kogemusi teoreetiliste teadmistega. Samuti võisid õpingud ärijuhtimise erialal anda tõuke, et oma ettevõtte luua.

Teised, kes vastasid, et on valmis ettevõtlusega alustama, olid seda ka lähiajal tegemas või valmis vajaduse korral kohe ettevõtlusega alustama. Lähiajal ettevõtlusega alustada plaanivate inimeste argumentatsioon oli sarnane nendega, kes tõid välja, et on valmis alustama ettevõtlusega teatud tingimustel. Takistustena nimetati, et pole sobivaid tingimusi, kas piisavalt aega või töötukassa toetust.

„Tegelikult on olemas mul praegu sõbrannaga idee, on olemas põhimõtteliselt osatühing, mille alt seda teha. Asi seisab ainult teostuse taga, sest meil kummalgi ei ole praegu lihtsalt seda aega, et seda käima lükata.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Mina oleks [valmis ettevõtjaks hakkama]. Ja ma mingi aeg olin isegi töötukassas kirjas ja tegin seal äriplaani valmis ettevõtluse alustamise toetuse jaoks. Aga kuna meil selline bürokraatia käib, siis kuna ma olen tehnilise poole lõpetanud, siis need ei sobi. /.../ Aga plaan on olemas ja ma oleks küll valmis seda tegema hakkama.“

**Eriala valdkond: tehnika, eriala: tootmistehnika; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Paljud vilistlased märkisid, et nad on valmis ettevõtlusega alustama teatud tingimustel. Peamiseks põhjuseks, miks veel alustatud ei ole, toodi hea idee puudumist. Idee tekkimise korral oldaks aga valmis ettevõtjaks hakkama ning endale või ka teistele töökohti looma.

„Mul ei ole sellist väga spetsiifilist head ideed, millega ma tõesti ise tahaksin tegeleda. Et kui see tekib, siis ma arvan, et mul on piisavalt baasi all üldteadmiste näol, et see asi ära teha.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Idee on kõige tähtsam.“

**Eriala valdkond: tehnika. Eriala: masinaehitus; omandatud haridustase:
rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

Teine ettevõtlusega alustamist piirav tegur on raha puudumine. Tootmisega alustamine nõuab mahukaid investeeringuid ning investori puudumine võib saada oluliseks takistuseks.

„Jah, et tootmise puhul on see, et sa pead kõigepealt 10 miljonit tootmishoonesse investeerima, et üldse saaksid alusta. Vot see on selline raske asi.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: era.**

„Kui idee on olemas, teostuse plaan on ka olemas, aga vahendeid ei ole. Selleks on investeerijat vaja.“

**Eriala valdkond: tehnika. Eriala: masinaehitus; omandatud haridustase:
rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

Idee ja investori olulisust ettevõtlusega alustamisel märgivad ära nii majandus- kui ka tehnikaerialade vilistlased. Majanduserialade vilistlased on valmis ettevõtlusega alustama töötuks jäämise korral. Tehnikaerialade vilistlased seda varianti välja ei toonud.

„Ma arvan, et kui mina töö nüüd kaotaksin, eks ma üritaks kõigepealt leida uut töökohta, ei õnnestuks, siis ma kindlasti teeksin midagi, et ma raha saaksin, ise. Ma ei jääks kindlasti istuma, et millal see majandussurutis läbi saab.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Veel üheks ettevõtlusega alustamise tingimuseks peetakse töökogemuse olemasolu, seda on märkinud nii majandus- kui ka tehnikaerialade lõpetanud. Töökogemust nähakse valdkonnast sügavamate teadmiste kindlustajana, mis on vajalikud ettevõtte suunamiseks ja juhtimiseks.

*„[Ettevõtte loomisel] ei piisa erialastest teadmistest, peab ikka natuke
töökogemust ka olema. See on üldine baas all, et sa pead ikkagi veel
mingisugusest valdkonnast spetsiifilisemalt teadma.“*

**Eriala valdkond: tehnika, eriala: soojustehnika; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Tehnika- ja lähedaste erialade vilistlased on ettevõtlusega alustamise eeltingimusena märkinud majandusalaste teadmiste olemasolu. Kuni ei tunta end kompetentsena majanduse valdkonnas, seni lükatakse ettevõtte loomist edasi.

*„Nagu ma juba mainisin, et ma ikka selle mõttega võtsingi
majandusmagistri juurde, et paari aasta pärast võiks [ettevõtlusega
tegelema hakata]. Kas või tuleks töölt ära.“*

**Eriala valdkond: tehnika, eriala: soojustehnika; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Mõnikord leitakse, et puuduvaid majandusalaseid teadmisi kompenseerib koostöö majandusharidusega inimestega.

„Koostöö peab tekkima omavahel, siis on see asi väga hea ja tõhus.“

**Eriala valdkond: tehnika; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Näiteks lõppes ühes fookusgrupis arutelu ühisele tõdemusele jõudmisega, et mehhatroonikud oskavad midagi toota, kuid satuvad raskustesse toodangu turustamisega, majandusinimesed oskavad turustada ja ettevõtet juhtida, kuid ei oska toota. Nii tõdeti, et mõlema valdkonna lõpetanud on vastastikku teineteisele vajalikud ja intervjuu lõppedes vahetasid osalejad kontakte, et tulevikus koostööd teha.

Kui nende seas, kes olid valmis ettevõtlusega tegelema või juba tegidki seda, polnud erinevusi majandus- ja tehnikaerialade vilistlaste vahel, siis erinevused ilmnisid selles, miks ei soovita ettevõtlusega alustada. Majanduserialade lõpetanud eelistasid olla pigem töövõtjad ja maandada seeläbi riske. Majanduserialade vilistlased tõid välja ettevõtlusega seotud raskusi ja ohte ning soovisid neid vältida. Samal ajal ütlesid eraettevõtluse

alustamisele „ei“ tehnikaerialade lõpetanud eelkõige soovist teha erialast tööd (selle asemel, et ettevõtet juhtida).

„Kui sul ei ole perekonda ja lapsi, siis sul on vaba valida, kas ma olen eraettevõtja ja olen kas täna nullis või homme miljonär. Kui sul on perekond ja lapsed, siis sa pead mingi kindla sissetulekuga tööl käima.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

„Me nagu teame neid riske liiga palju. Ja kardame liiga palju. Aga need, kes ei tea neid riske, saavad isegi paremini ettevõtluses hakkama, sest nad ei oska karta.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: BA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Samas rõhutasid majanduserialade vilistlased ka seda, et ohte peabki tundma ning vähene teadlikkus võib tõugata inimest põhjendamatuid riske võtma, mis võib väga halvasti lõppeda.

„Siukseid [mitte majanduse lõpetanud] inimesi on ka, kes on väga kiindunud oma äriideesse. Mingi toode, teenus, mida nad õudselt tahaksid pakkuda ja on raudselt veendunud, et see hakkab müüma. /.../ Ma pigem üritan neid kuidagimoodi raamidesse suruda, et nad iseennast ei hävitaks selle ideega. Sest kui inimene on valmis võtma väga arvestatavaid pangalaene oma äriidee käikulaskmiseks ja tal pole mingit garantiid, et see töötab. /.../ Riskid on vahel ikka tõesti suuremad, kui inimene oskab arvestada.“

**Eriala valdkond: majandus; omandatud haridustase: MA;
omandivorm: avalik-õiguslik.**

Nagu eespool juba märgitud, on tehnikaerialade lõpetanute vastumeelsus ettevõtlusega alustamise suhtes seotud peaasjalikult sooviga teha oma erialast tööd. Ettevõtjaks hakkamine tooks tehnikaharidusega inimesele kaasa vajaduse täiendavalt majandusalaseid teadmisi omandada, selle asemel soovitakse meelsamini juba õpitud erialal edasi areneda.

„Selles mõttes, et ma arvestan nagu sellega, et ma oma erialast tööd leian ikkagi ja tahaks areneda erialal, mitte siis õppida... Noh see tähendaks siis, et peaks majandust ja kõiki selliseid asju hakkama õppima, mida ma ei ole eriti põhjalikult õppinud ja see on vajalik, et oma äri alustada.“

**Eriala valdkond: tehnika, eriala: masinaehitus;
omandatud haridustase: rakenduskõrgharidus;
omandivorm: riiklik.**

ANALÜÜTILINE KOKKUVÕTE

Uue sajandi esimese kümnendi lõpus valitseb Eesti majanduses mõõn ja tööturule tulevad laulva revolutsiooni ajal sündinud laste suuremad põlvkonnad. Loomulikult on tööpuudus noortele lisaväljakutseks töö leidmisel. Tööturule lülitumise mehhanismide mõistmine aitab kaasa sõlmkohtade teadvustamisele ja võimaluste leidmisele, kuidas noorte tööteele kaasa aidata.

Uurimuse raames läbiviidud 14 rühmaintervjuust, milles osales kokku 65 majandus- ja tehnikaerialade vilistlast, koorus välja väga palju põnevat materjali erinevate teemade kohta, alustades kõrgkooli astumise motiividest, hariduse (nii formaalse “paberi” kui ka konkreetsete ja üldiste oskuste) tähendusest tööturul, kõrgkoolist saadud üldiste ja spetsiifiliste teadmiste rakendamisest tööl ning lõpetades eriala tulevikuperspektiividega ning valmisolekuga ettevõtlusega alustamiseks.

Järgnevalt püüame leida vastused uuringu alguses püstitatud kesksetele küsimustele. **Miks noored tulevad kõrgkooli ja kuivõrd teadlik oli nende erialavalik?** Intervjuudest jääb kõlama, et eelkõige tuldi kõrgkooli saama kõrgharidust ja erialavalik oli teisese tähtsusega. Intervjuudes toovad vilistlased välja, et kõrgkoolimine on muutunud normiks, ilma milleta ei kujutata enda elu ette. Noored on pragmaatilised ja teadvustavad selgelt, et ilma kõrghariduseta on neil märksa vähem valikuid tööturul. Fevre, Rees ja Gerard (1999) on Walesis tehtud intervjuude põhjal välja toonud noorte „instrumentaalse *credentialism*”i“ kui ühe levinud haridushoiaku. Selle sisuks on, et noored ei väärtusta haridust oskuste ja teadmiste tõttu, vaid eelkõige saadava lõputunnistuse pärast. Meie intervjuudest tuli samuti välja, et kõrgkooli astutakse sageli eesmärgiga saada "paber". Siiski ei saa meie intervjuude põhjal teha nii tugevaid järeldusi. Ei saa väita, et ka need noored, kel peamiseks sihiks lõputunnistus, hariduse sisu üldse ei tähtsusta. Tsiteerides riikliku rakenduskõrgkooli mehhatroonika eriala vilistlast: "Loomulikult saab ka uusi teadmisi /.../, aga jah, enamasti on see paber, mida tahetakse."

Milline on kõrghariduse tähendus tööturule lülitumise kontekstis? Meie oma uuringus analüüsisime majandus- ja tehnikaerialade lõpetanute nägemust ja ka järgnev arutluskäik on rangelt võttes vaid neid erialasid puudutav. Mõlema valdkonna vilistlaste kogemustest ja arvamustest võib välja joonistada kaheastmelise tööturule lülitumise mehhanismi. Esimesel astmel selekteeritakse välja, kes üldse pääseb töökonkurssidel konkureerima ja kes jääb kohe alguses kõrvale. Tööturule lülitumise teine aste on konkreetse töökoha jaoks väljavalituks osutumine ja töö alustamine. Loomulikult on iga mudel lihtsustus, ka siin esitame vilistlaste nägemustest üldistuse. Iga konkreetne tööle saamise lugu on oma värvivarjunditega. Samas oli üllatav, kui suurele üksmeelele jõuti rühmaintervjuudes erialasiseselt töö leidmise probleeme ja võimalusi arutades. Rõhutame veelkord, et üksmeel oli nimelt eriala sees; kahe eriala esindajate vahel puhkes nii mõnigi kord elav vaidlus, mis siis ikkagi loeb ja mis ei loe töökoha saamisel.

Mõlema valdkonna inimesed tõid välja, et suure hulga kandidaatide hulgast esmavaliku tegemisel kasutavad töölevärbajad formaalseid näitajaid. Kuna kandidaate on majanduslanguse tingimustes palju, siis on kõrgharidus kui formaalne kriteerium tööle kandideerimise protsessis muutunud järjest olulisemaks. Selles mõttes leiab toetust *credentialism*'i põhiväide, et hariduspaber on see, mis tagab sissepääsu kõrgema staatusega ja/või palgaga ametitesse. Isegi kui on vastavad sisulised teadmised olemas, kuid kõrgkoolidiplom puudu, jäävad osad ukseid suletuks. Tööandjad käituvad ühiskonnas levinud uskumustest lähtuvalt, olles kindlad, et kõrgharidust kinnitav diplom garanteerib piisavalt hea valiku. Samas ei pruugita selliseid uskumusi üldse teadvustada, kuna levinud käitumismallid aitavad aega kokku hoida. Süvenemine iga kandidaadi reaalsesse oskustesse ja teadmistesse on väga ajamahukas ja keeruline. Samas toovad vilistlased selgelt välja, et puhtalt kõrghariduse olemasolu ei taga iseenesest midagi. Kõrghariduse olemasolu on üks esmastest "sõeladest", mis avab ainult esimese ukse. Kui ilma kõrghariduseta kandidaadid praagitakse sageli kohe välja, siis kõrgharidusega on vähemalt lootust konkurssidel järgmisse vooru edasi pääseda.

Töökoha saamisel joonistus majandus- ja tehnikaerialade lõpetanute puhul välja erinev pilt. Tööturule sisenemine ei toimu vaakumis, väga oluline on

suhe konkreetse eriala lõpetanute hulga ja sobivate ametikohtade pakkumise vahel tööturul. Järgnevalt esitame intervjuude analüüsist väljakoornud tööturule lülitumise mehhanismid.

I: Töökohti palju/piisavalt, uusi töötajaid vähe/piisavalt nii võiks lühidalt kokku võtta suure osa tehnikaerialade vilistlaste nägemustest tööturu olukorra kohta nende eriala lõpetanute jaoks. Kuidas leitakse töö? Väga oluline on reaalsete oskuste ja teadmiste olemasolu. Sarnaselt inimkapitali teooriale usuvad tehnikaerialade vilistlased, et kõrghariduse tunnistus on konkreetsete teadmiste ja oskuste tõendiks. Tajutakse selgelt, et erialane õpe kõrgkoolis seostub tööturul nõutavaga. Tehnikaerialade vilistlased tajusid enda erialal lõpetanute perspektiivi tööturul turvalisena, majanduslanguse kontekstis räägiti asutuste restruktureerimisest ja töökoormuse tõusust, mitte töökohtade olulisest vähenemisest. Samas on tehnikaerialadel raske teha kiiret karjääri, kuna erialaste ametikohtade karjäärivõimalused on enamasti määratletud kutsestandarditega. Majandusvaldkonna lõpetanutel selliseid institutsionaalseid piiranguid ei ole.

II: Osade kitsaste tehnika erialade lõpetanud tõid välja, et nende erialal on vähe nii töökohti kui ka uusi töötajaid. Kui antud valdkonnas tegutseb väga vähe ettevõtteid, siis töötajate pakkumise suurendamine ei pruugi automaatselt suurendada nõudlust nende erialade töötajate järele. Näiteks IT-valdkonna riistvara arendajad, kes rühmaintervjuudes osalesid, tõid välja, et nende erialaste teadmiste kasutusvõimalused on Eesti tööturul ülimalt piiratud. Lisainvesteeringud erialasse ei anna sel juhul mingit majanduslikku efekti, kui antud valdkonnas ei teki uusi ettevõtteid. Kitsaste tehnikaerialade puhul aitavad üldteadmised teistes valdkondades töökohta leida.

III: Majandusvaldkonna lõpetanute nägemuse nõudlusest ja pakkumisest nende erialal võib kokku võtta järgnevalt: osade arvates on töövõimalusi palju, osade arvates vähe, kuid ühel meelel oldi selles osas, et uusi tööle tahtjaid on palju enam kui vabu töökohti. Majandusvaldkonna erialade vilistlased tõid välja, et majanduslanguse tingimustes on varasemast veelgi olulisemaks muutunud varasem kogemus antud valdkonnas. Ilma töökogemusega on ka väga säravatel kandidaatidel raske veenda tööandjat oma väärtuslikkuses. Majandusvaldkonna vilistlased tõid välja, et sageli tuleb töökohal kõike nullist alustada, kõrgkoolist on pagasina kaasa saadud

eelkõige analüüsi- ja õppimisvõime. Majanduserialade lõpetanud tajuvad probleemina tööturule sulandumist, puudujääki konkreetsetest oskustest, mida koheselt tööandjale pakkuda. Samas näevad vilistlased majanduserialade lõpetanute töövõimalusi väga laiadena, mistõttu arvatakse, et väga kitsaste ametioskuste omandamine kõrgkoolis ei oleks mõttekas. Majanduserialade vilistlased näevad kõrgharidust eelkõige kui signaali õpivõimest. Tänapäevase tudengi ja lõpetaja peamise probleemina näevad vilistlased esimest tööturule sisenemist, esimese töökoha leidmist. Ühe lahendusena pakuti välja sisuline ja piisava pikkusega praktika, mida saaks hiljem serveerida töökogemusena. Praeguse praktikakorraldussüsteemi vastu oldi kriitiline. Teisena toodi välja motiveeritus ja isikuomadused töökohale kandideerides. Kuna üldjuhul tuleb uuel tööleasujal väga palju juurde õppida, siis veenab vilistlaste arvates tööandjaid just suur huvi tulevase töö vastu ning positiivne meelestatus. See ühtib ka Suurbritannia uuringu tulemustega, mille järeldustes tuuakse välja, et hariduse ekspansiooni tingimustes peavad tööandjad kasutama muid märke, et paljude kandidaatide vahel valida. Seetõttu on isikuomaduste roll muutunud tööturul järjest olulisemaks (Jackson: 2001).

Kokkuvõtvalt tööturule lülitumise mehhanismide kohta: kõrgharidus on muutunud paljudel ametikohtadel eelduseks, milleta ei ole sisuliselt võimalik töökohale kandideerida. Eriti kehtib see vilistlaste arvates avaliku sektori ja rahvusvaheliste firmade värbamistaktika kohta. Samas nägime juba ainult kahe eriala valdkonna näitel, et tööturule siirdumise mehhanismid on erinevad. Põhjusteks, miks noorte tööturule lülitumine ja varajane karjäär eri valdkondades erineb, võivad olla tööjõu pakkumise ja nõudluse vahelised erinevused, institutsionaalsete piirangute olemasolu/puudumine ametikohtadele kui ka erinev tööspetsiifika.

Viimasena tahaks eriliselt toonitada kõrgkoolide ja vilistlaste suhete olulisust ühiselt kõrghariduse kvaliteedi tõstmisel. Vilistlased on tööturu perspektiivist konkreetsele õppekavale parimad tagasiside andjad. Oluline on kõrgkoolide pidev elav suhe oma lõpetanutega. Teiste kogemus siin ei aita, sest igal erialal on omad väiksed erinevused, mida tuleks õppekavade ülesehituses arvestada. Samuti ei ole ükski õppekava kunagi lõpuni välja arendatud – majanduslik areng esitab sellele järjest uusi väljakutseid. Näiteks

toodi üksmeelselt välja praktika olulisus tööturule lülitumisel. Samas oli praktika tähendus erialati ja õppetasemeti erinev. Tehnikaerialade vilistlased küll tunnistasid, et praktika on oluline, kuid ei toonud välja selle tähtsamaks muutumist seoses majanduslangusega. Samas rõhutasid majanduserialade vilistlased, et praktika on muutunud nende jaoks lausa eluliselt tähtsaks. Majandusbuumi ajal oli suhteliselt kerge tööd leida; küsimus oli pigem töö kvaliteedis ja seetõttu ei peetud praktikat kuigi oluliseks tööturule sisenemisele kaasaaitajana. Praegu valmistab majandusharidusega noortele probleeme just esmakordne tööturule sisenemine. Kõige keerulisem on neil, kel puudub töökogemus. Siinkohal usutakse, et sisuline praktika võiks asendada esimest töökogemust ja olla seeläbi oluliselt abiks tööellu sisenemisel. Praktikakorralduse suhtes olid majanduserialade lõpetanud väga kriitilised. Rääkisime 7 kõrgharidust pakkuva õppeasutuse majanduserialade vilistlastega. Vaid ühe rakenduskõrgkooli vilistlased tõid välja, et nende kooli praegune praktikakorraldus aitab oluliselt kaasa tööturule sisenemisele. Tajuti liiga suurt vastutuse lükkamist tudengile, kellel pole sageli piisavalt mõjujõudu, et organiseerida endale praktikakoht suurde asutusse või ettevõttesse. Seetõttu peeti vajalikuks kõrgkoolide tihedamat koostööd ettevõtetega ja asutustega sisuliste praktikakohtade loomiseks. Näiteks vajaksid tudengid abi järgmistes küsimustes: kuidas motiveerida praktika juhendajat realselt juhendama, kuidas saada sisulisi ja samas jõukohaseid ülesandeid, mis aitaksid omandada praktilisi oskusi jne. Samuti toodi välja, et praktika on mõttekas ainult siis, kui ta on piisavalt pikk. Osadel erialadel on õppekavades oluliselt vähendatud praktika mahtu, mis ei võimaldagi töökohal midagi sisulist teha.

Meie uuring käsitles majandus- ja tehnikaerialade vilistlaste nägemust. Aga millisena hindavad konkreetse õppekava läbinud oma praktikat või õppekava üldiselt? Kas see aitab kaasa tööturule lülitumisele? Millised on nende ettepanekud õppekava parendamiseks, lähtudes konkreetsest erialast ja selle eriala lõpetanute positsioonist tööturul? Nendel teemadel rääkima on kõige pädevamad just konkreetse eriala vilistlased. Seetõttu toome raporti lõpus ka nõuanded rühmaintervjuu läbiviimiseks.

Lisa 1. Intervjuu teemad

Küsimus	Mida teada tahame?
Miks astusite kõrgkooli ja sellele erialale (kuhu astusite)?	1. Kas elukutsevalik oli teadlik või juhuslik? 2. Teadliku valiku puhul – mis põhjusel tehti just see valik?
Kas õppekava andis peamiselt üldisi või kitsalt erialaseid teadmisi?	Mida saadi kõrgkoolist – üldiseid või spetsiifilisi teadmisi?
Mida läheb teil tööl rohkem tarvis, kas üldiseid või kitsalt erialaseid teadmisi?	Mida on tarvis tööturul – üldiseid või spetsiifilisi teadmisi?
Kas saadud teadmised on piisavad, et teha erialast tööd?	
Kas töökohal on arenguvõimalusi? Kas on mõtet edasi õppida, kui jätkate samas ettevõttes?	Milline on ettevõtte kultuur?
Kui palju peab juurde õppima, kui vahetada erialane töö ühes ettevõttes erialase töö vastu teises ettevõttes?	Kuivõrd laiad/kitsad võimalused annab eriala tööturul? Milliseks hindab üldiste ja spetsiifiliste oskuste rakendamisevõimalusi tööturul?
Mis on oluline töö leidmiseks? Mida hindavad tööandjad? Mille järgi tööandjad valivad endale töötajaid? Kuivõrd oluline on töö leidmisel eriala? Kas tööandjal on vahet, kas on rakenduskõrgharidus, BA, MA?	Mida hindavad tööandjad? - paber või teadmised? - üldised teadmised või kitsalt erialased teadmised - rakenduskõrgharidus, BA või MA?
Kas on nõudlust teie eriala lõpetanute järele? Kas teie erialal on lihtne tööd leida?	Missugune on tööturu nõudlus nende erialade lõpetanute järele majanduslanguse tingimustes?
Kas ja miks on teie erialase haridusega inimestel kerge või raske toime tulla majanduskriisis? (Kuivõrd on praegune majanduslangus mõjutanud teie eriala inimesi?)	Kuivõrd haavatavad on majanduslanguse ajal ühe või teise eriala inimesed?
Kui teie poole pöörduks täna hea tuttav, kes kaalub teie erialale õppima minekut ning on mures sellepärast, kas tal pärast lõpetamist tööd õnnestub leida, siis mida vastate? Kas teie eriala lõpetanul on mõne aasta pärast lihtne tööd leida?	Lõpetanute enda prognoos, kas nende eriala lõpetanute järele vajadus suureneb või väheneb.
Mida soovitate riigile, vaadates tänapäeva majandust – kas teie eriala inimesi on tarvis senisest rohkem või vähem?	Lõpetanute enda prognoos, kas nende eriala lõpetanute järele vajadus suureneb või väheneb.
Kuivõrd mõeldav on hetkel teie erialaste teadmistega alustada ettevõtlusega? Luua ise endale töökoht?	Kuidas hindavad ise oma võimalusi töökoht(i) luua ja sellega majandust elavdada?
Kas teie erialal õpitust on ka igapäevaelus abi? Millist kasu olete oma teadmistest saanud? Kuidas ise rakendate saadud teadmisi?	Kas õpitu on rakendatav igapäevaelus paremaks toimetulekuks?

Lisa 2. Nõuanded vilistlasuuringu läbiviijatele

NÕUANDED VILISTLASUURINGU LÄBIVIIJATELE

Meetod

Milline meetod valida vilistlasuuringu läbiviimiseks? Vastus oleneb sellest, mida soovitakse teada saada. **Rühmaintervjuu on sobilik** siis, kui soovitakse mingil teemal (näiteks sisuline tagasiside õppekavale, õpetamismeetodile) **sügavamalt arusaama** või **laiemat perspektiivi** (nt milline on lõpetanute hinnang kõrgkoolis omandatule, lähtudes tööturul saadud kogemustest). Rühmaintervjuu ei sobi juhul, kui eesmärgiks on saada teavet kõigi lõpetanute kohta, näiteks hinnata, kui palju kõigist tudengitest osales ettevõttepraktikal või milline on keskmine rahuloluhinnang õpetamismeetodite, õppejõudude või õpetamise sisulise poolega. Rühmaintervjuu sobib ka kasutamiseks teiste meetodite (nt ankeetküsitluse) kõrval, et saada teatud kindlate teemade puhul sissevaadet erinevatesse põhjustesse, tähendustesse, näha seoseid. Näiteks võib ankeetküsitlusega saada ülevaate praktiliselt osalenutest ja nende rahulolust sellega, kuid rühmaintervjuu oleks sobivam praktika sisulise tähenduse ja võimaliku korralduse üle arutlemiseks.

Rühmaintervjuu plussid:

- ✓ huvipakkuva teema kohta saab rohkem teavet;
- ✓ potentsiaalne võimalus saada täiesti uut, käsitletava teemaga seonduvat infot, ideid;
- ✓ osalejad saavad väljendada põhjalikult oma suhtumisi ja arvamusi;
- ✓ rühmaintervjuu on suhteliselt kiirelt korraldatav ja vähe ressursse nõudev.

Rühmaintervjuu miinused:

- ✓ tulemused ei ole üldistatavad enamusele, nt kõigile lõpetanutele;
- ✓ küsimuste arv on piiratud;
- ✓ mõned inimesed võivad hakata oma arvamusega domineerima.

Intervjuu kava, jututeemad

Enne rühmaintervjuu jaoks inimeste värbamist tuleks koostada **intervjuu juhis**. Juhisesse pannakse kirja arutelu üldine teema ja küsimused. Tasuks kirja panna ka see, mida antud küsimustega soovitakse teada saada. Lisaks tasub mõelda ka võimalikele alaküsimustele, mis võivad üles kerkida peateemade käsitlemisel.

Rühmaintervjuu küsimused peavad vastama samadele nõuetele nagu kõigi sotsiaaluuringute küsimused: olema lühikesed ja selged, vältima hinnanguid, mitte suunama ja vältima osalejate hindamist. Küsimuste järjestus võib olla nii konkreetsemalt teemadelt üldisematele kui vastupidi.

Meie läbiviidud vilistlasuuringu intervjuu kava on toodud LISAs 2. Seal on välja toodud nii see, mida soovitakse teada saada, kui ka võimalikud küsimused, mida rühmaintervjuus osalejatele esitada.

Rühmaintervjuu ettevalmistus

Rühmaintervjuu puhul on vaja **diktofoni** (võib kasutada ka videosalvestist). Diktofonile salvestatakse kogu intervjuu, mille alusel saab hiljem teha mahakirjutise ehk transkriptsiooni. Transkriptsiooni hõlbustamiseks on hea, kui rühmaintervjuul on **tehniline abi**, kes kirjutab kõigi osalejate sõnavõtu algussõnad (1–3 sõna) üles.

Rühmaintervjuu juhiks on **moderaator**. Moderaatori roll on suunata suhtlemist, esitada küsimusi, hoida vestlust teema raamides, vajadusel ohjata dominantseid ja julgustada tagasihoidlikke osalejaid. Moderaatoriks sobib inimene, kellel on väikegrupi juhtimise kogemus, piisavad teadmised arutelu teemast. Kindlasti on väga olulised isikuomadused: oskus luua avatud õhustik ja osata olla aktiivne kuulaja.

Sihtrühm

Grupiliikmete valikul on eelistatud olukord, kus **grupiliikmed üksteist ei tunne**. Teine eelistus kuulub grupile, kus **kõik liikmed tunnevad üksteist**. Kõige problemaatilisem on grupp, kus osa liikmeid on omavahel tuttavad, osa täiesti võõrad. Sellisel juhul võivad uued rühmaliikmed jääda arutelust kõrvale või sattuda tõrjutu seisusse.

Parimaks grupi suuruseks loetakse **6-8 inimest**, üle 12 osaleja puhul on väga raske kõiki haarata elavasse keskustellu. Suurema grupi eeliseks on arvamuste paljusus ja rohkemate ideede võimalus, samas on suuremat gruppi raskem ohjata soovitud raamides. Väiksema grupi eeliseks on võimalus teemadega süvitsi minna, samas on esindatud vähem arvamusi.

Rühmaintervjuu kestus ja ülesehitus

Soovitav **kestus 1-2 tundi**. Siinkohal on väga oluline moderaatori roll, kes peab paindlikult reageerima olukorrale. Oluline ei ole etteantud teemade järjekord, vaid kõigi teemade katmine piisava põhjalikkusega. Iga teema puhul tuleb mõelda maksimumaeg, kui palju orienteeruvalt sellele teemale võib kulutada. See lihtsustab moderaatoril plaanitud aja raamides püsimist. Samuti on oluline läbi mõelda küsimuste hierarhia. Millised on kõige olulisemad teemad, mida pean kindlasti käsitlema? Millistest teemadest võin üle libiseda või vajadusel üldse välja jätta?

Intervjuud tuleks alustada üldisema, sissejuhatava küsimusega, millega on kõigil osalejatel kerge haakuda. Alles seejärel saab asuda nõrgete teemade juurde. Ohutum on jätta kõrvalteemad intervjuu lõppu, et kui ajapuuduse vms tõttu pole võimalik kõike plaanitud katta, on sisuline kahju minimaalne.

